

I. Az emigráció és a haza

1. Gyorsított menet a szabadságba

A nyolcvanas évek közepére tehető az az idő, amikor a magyar emigráció nagy része végleg felismerte: politikai lehetőségei és feladatai mind korlátozottabbak, nem marad tehát más választása, mint átalakulni kulturális emigrációvá és - kellő külföldi támogatás hiányában - csak saját erőből végbevihető politikai tevékenységet végezni.

Kádár Jánosnak és kormányzatának sikerült korábbi nemzetközi elszigeteltségéből kitörnie, az emigrációnak ezentúl tehát annyit és úgy kellett politizálnia, hogy most ne ő kerüljön az elszigeteltség állapotába. A helyzet arra kényszerítette, hogy azt a tudást, tehetséget, képességet és segítőkészséget, amellyel rendelkezett, elsősorban a magyarként való megmaradás érdekében, másfelől azok javára hasznosítsa, akik magukon segíteni nem tudtak és akiket a budapesti kormányzat sem támogatott. Ezek a környező országokban élő magyarok voltak. A változás jeleként mind többen nevezték magukat nyugati magyaroknak, nemcsak azért, mert a politikai töltetű emigráns elnevezést már nem tartották szerepkörükhöz illőnek, hanem azért is, mert a befogadó országok állampolgárai lettek és úgy rendezkedtek be, hogy életüket idegenben töltik el.

A politikai képviselők is vesztek jelentőségükből, hiszen ezeket a korábbinál jóval kevesebb helyen tekintették tárgyalófeleknek és fogadták el magyar ügyekben illetékes tényezőkné. Európai intézményeknél és nyugateurópai hivatalokban az 1970-ben alakult *Európai Szabad Magyar Kongresszus* lépett fel magyar képviselőként, az Egyesült Államokban néhány csúcsszervezet vívott ki magának meghallgatási lehetőségeket törvényhozási és kormányzati szerveknél. Mindkét esetben szakértőként és nem a magyar nép képviselőiként, az Egyesült Államokban olykor az amerikai magyar etnikai közösségek szóvivőiként kezelték őket.

a) Emigránsok a kisebbségi magyarokért -

A közügyek iránt érdeklődő nyugati magyarok figyelme mindinkább Magyarországra és a Kárpát-medence felé irányult, különösen Erdély sorsa foglalkoztatta őket, annak tulajdoníthatóan, hogy Ceausescu román elnök belső nehézségein a nacionalista érzelmek felkorbácsolásával és a magyar nemzetiségű polgárok elleni hangulatkeltéssel iparkodott enyhíteni. A nyugati országokban működő erdélyi szervezetek mindenütt nagyon tevékenyek voltak. Memorandumokkal, nemzetközi fórumokon történt felszólalásokkal és tüntetésekkel hívták fel az illetékesek figyelmét a magyarok némely kommunista irányítású országban történő elnyomására. Az *Erdélyi Világszövetségen*, az *Amerikai Erdélyi Szövetségen*, az *Erdélyi Bizottságon*, valamint a kontinentális erdélyi szervezeteken kívül a Hámos László által vezetett New York-i székhelyű *Magyar Emberi Jogok Alapítvány* foglalkozott a romániai magyarok problémáival. Ez utóbbi volt a legeredményesebb és leghatékonyabb. Olyan nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezett és olyan tekintélyt vívott ki, mint egyetlen más szervezet sem. "Tíz évi kemény és szüntelen, kitaró munka eredménye

- mondta 1986 tavaszán egy Torontóban tartott beszédben Hámos László -, hogy az erdélyi és felvidéki magyarság ügye ma már komoly tényezője az Egyesült Államok Romániával és Csehszlovákiával kapcsolatos külpolitikájának, állandó ügye minden nyugati emberi jogi szervezetnek és egyre gyakrabban taglalt témája mind több tudományos, társadalmi, kulturális és egyházi szervnek, valamint a nyugati sajtónak. Ma már ott tartunk, hogy a román diktátor, Nicolae Ceausescu, egyetlen nyugati államba se teheti be a lábát anélkül, hogy tömegtüntetést ne rendeznénk elnyomó politikája ellen, valamint hogy a nemzetközi sajtó képviselői ne termék fel neki a legélesebb kérdéseket a magyarság elnyomásáról".¹ Az 1985. tavaszi ottawai emberi jogi konferencia idején kétezer magyar tiltakozott az elnyomás ellen. Ennél nagyszabásúbb tüntetés nem volt a tanácskozások hat hete alatt. 1988. november 15-én világszerte tiltakoztak a nyugati magyarok a Ceausescu által kezdeményezett falurombolás ellen és szót emeltek romániai falvak védelméért. Ezt megelőzően az 1988-as évben a következő városokban rendeztek népes tüntetéseket a kisebbségi magyarok érdekében: Bécs, Bern, Bonn, Buenos Aires, Caracas, Lund, Melbourne, Ottawa, Stockholm, Sydney, Toronto, Washington. (Budapesten június 27-én volt tömegtiltakozás a falurombolás és a nemzetiségi elnyomás ellen.)

Az Emberi Jogok Alapítvány rendszeres meghallgatásban részesült amerikai és más állami hivatalokban, sorozatosan tiltakozott a magyarokkal szemben foganatosított intézkedések ellen. Ezt a nemzetközi tevékenységet szervesen egészítette ki az Egyesült Államokban működő többi erdélyi szervezet munkája, főleg az erdélyi származású emigránsok összefogása, a sajtóban történő tájékoztatás és segítőakciók szervezése területén.

Ugyanez mondható az Európában és a tengeren túl a szlovákiai, délvidéki és kárpátaljai magyar kisebbség ügyeivel foglalkozó más szervezetekről is. A magyar kisebbségi problémák tudományos feldolgozásának legjelentősebb eredménye a *The Hungarians: A divided nation* címmel Borsody István szerkesztésében 1988-ban az Egyesült Államokban megjelent tanulmánykötet volt. Ugyancsak Borsody fordította le angol nyelvre Janics Kálmán *A hontalanság évei* című, 1982-ben napvilágot látott könyvét, amely tudományos alapossággal a szlovákiai magyarok második világháború utáni történetét tartalmazta. A nyugati magyar lapok közül a legbővebben a *Bécsi Napló* és a *Nyugati Magyarság* tájékoztatott a kisebbségi problémákról, nyilvánosságot adva az *Erdélyi Magyar Hírügynökség* jelentéseinek, bőven beszámolva magyarok meghurcolásának körülményeiről, a többi között Duray Miklós ügyéről.

A nyolcvanas évek végéig intézményesült a magyar kisebbségi jogvédők részvétele majd minden jelentős emberi jogi fórumon és a helsinki ajánlások végrehajtását vizsgáló utókonferencián. Foglalkozott a kérdéssel az *Európa Tanács*, *BZ Európai Parlament* és az *ENSZ* is. Ez intézményeknél az *Európai Szabad Magyar Kongresszus* járt el. Képviselői az Európa Tanács és az Európai Parlament Politikai Bizottsága előtt szóban, az ENSZ Emberi Jogok Bizottságánál írásban sürgették a közbelépést az emberi és nemzetiségi jogok romániai érvényesítése érdekében.

Az Európai Szabad Magyar Kongresszus vezetősége Czettler Antal elnökből, Katona Sándor és Radnóczy Antal alelnökből, és Makra Zoltán főtitkárból állt. Az imént említett tevékenységben rajtuk kívül főleg (1988 nyarán bekövetkezett haláláig) Stankovich Victor, valamint Töttösy Ernő és Fáy Gedeon vett részt.

A nemzeti kisebbségek jogai támogatásban részesültek a három nagy európai politikai irányzat - a keresztény demokrata, a liberális és a szociáldemokrata - részéről is. Különösen kereszténydemokrata és szabadelvű pártok emelték fel szavukat a kisebbségi jogok korlátozása ellen. A *Liberális Internacionálé* 1989-ben - a magyar csoport kezdeményezésére - határozatban ítélte el az emberi és kisebbségi jogokat lábbal tipró romániai Ceausescu-rendszert. Az emigráns magyar delegátusok egyike, Szöllösy Pál szerint a határozat nagy figyelmet keltett Európa vezető sajtóorgánumaiban. A L. 1.1990. októberi helsinki kongresszusán ugyancsak a nyugati magyar tagozat javaslatára olyan határozat született, amely szerint a kisebbségeket nemcsak emberi, de kollektív jogok is megilletik. Ezt a felfogást főleg a finn liberálisok és a budapesti SZDSZ küldöttei támogatták.

b) Párbeszéd, hazalátogatás és hazatérés

1985 után változatlan heveséssel folyt a már korábban megkezdett eszmecsere arról, lehetséges-e, kikkel, miről és milyen formában a hazai magyarokkal a párbeszéd, másfelől arról, helyes és tanácsos-e a hazalátogatás. A főkérdés ez volt: akár a párbeszéd, akár a hazalátogatás erősíti-e a kommunista rendszert és az érintett emigránsok magatartásukkal annak elismerése jelét adják-e? A vélemények erősen megoszlottak. Akik a párbeszédet hasznosnak tartották és - az enyhüléssel arányos mértékben - elkezdtek szülőföldjükre látogatni, váltig hangoztatták, hogy eszük ágában sincs Kádár és rendszere elismerésében közreműködni. Az utazási lehetőség kihasználásával felfogásuk és beállítottságuk cseppet sem változik. Sőt, úgy vélték, hogy hazai rokonaik, barátai, ismerőseik kommunistaellenes szemlélete, a diktatúrától való idegenkedése és a szabadság utáni vágya a nyugati magyarokkal való rendszeres érintkezésben erősödik és az ellenállás igénye növekszik. A másik oldalon ezt tagadták és olykor eléggé élesen elítélték. A párbeszéd és a hazalátogatás híveit támogatni látszott a nemzetközi viszonyok alakulása és az Egyesült Államok külpolitikája, amely a két világ közötti közeledés meggyorsulását jelezte. Reagan elnök elődeihez hasonlóan ugyan meghirdette minden évben a Rabnemzetek Hetét, azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a kommunista elnyomás alatt szenvedő népek sorsára, de ez nem homályosította el a tényt, hogy Washington már nem igen látta rabnak a kelet-közép-európai nemzeteket.

A magyarok közti vita rövid időre csak 1986 őszén halkult el, mert a nyugati magyar szervezetek és intézmények imponáló egységben emlékeztek meg a harminc év előtti forradalomról és bizakodóan emlegették, hogy 1956 eszméinek előbb vagy utóbb győzedelmeskedniük kell. Töttösy Ernő reménykedve írta: "Bizton eljön egyszer az a történelmi pillanat, amikor felbomlik a bennünket megszálló világhatalom és a nép valóban szabadon rendelkezhet

sorsáról".² Borsody István "a forradalmunk leverése fölött érzett fájdalmunk csillapítására" a magyarokat eltöltő reménységnek nevezte az európai népek közösségének megszületését, vagyis Európa "európaizálását". "Hiszünk abban - írta -, hogy egyszer majd Európa túlhaladja a mai nyugat-keleti hatalmi egyensúly korát. És ugyanúgy, ahogy a múltban a nemzeti állam nyugati eszméje, idővel elér hozzánk is az európai közösség vonzereje és akkor végre a dunai népek is egyesülnek az európai közösség zászlaja alatt"³

Egyébként a harmincadik évforduló közeledtével az emigrációban többen Nagy Imre rehabilitációját követelték. Ezt láthatóan sokan támogatták, jelentős közvélemény alakult ki az igény jogossága és időszerűsége mellett. Mégis akadtak, akiknek fenntartásaik voltak, nemcsak azért, mert Nagy Imre képüknek fontos vonása volt a kivégzett miniszterelnök kommunista múltja, hanem azért is, mert veszélyt láttak abban, hogy Nagy Imre esetleg a kommunizmus mártírjává lehet. Ennek a felfogásnak adott hangot Stirling György, feltéve a kérdést "mi történnék, ha a kommunista rezsim tényleg rehabilitálná Nagy Imrét?... Ha őt is - mint Rajkót - kihantolnák jeltelen sírjából, díszsírhelyre temetnék a Kerepesi (most Mező Imre) úti temetőben és utcát, emléktáblát kapna. És - természetesen - ezzel egy időben deklarálná a rendszer: Nagy Imre soha nem tért le a lenini útról, haláláig hű kommunista maradt, csak az ellenforradalom utáni indulatok légkörében történhetett meg, hogy bíróság elé állították és kivégezték. Emberi, bírói tévedés volt, de nevének tisztasága érdekében a párt úgy érzi: a hibát jóvá kell tenni. És Nagy Imre a kommunizmus mártírjává válnék". Stirling szerint legjobb lett volna nem bolygatni a rehabilitáció kérdését, mert "többet árthatunk vele Nagy Imre emlékének, mint amennyit használhatunk annak".⁴ A nyugati magyarok többsége ettől nem tartott. Változatlanul az volt a nézete, hogy Nagy Imre és 1956 áldozatainak rehabilitálása halaszthatatlan feladat, vagy - mint Molnár Miklós - úgy vélte: Nagy Imre helye a magyar nép történelmében van s ott nincs szüksége rehabilitációra.⁵

A hazalátogatás vagy attól való tartózkodás, az "utazzunk-e vagy sem" alternatívája éveken át téma volt. Helyeslők és ellenzők az érvek egész sorát sorakoztatták fel nézeteik mellett. Arra a kérdésre, hogy elismeri-e a rendszert az, aki hazalátogat, érdekes választ adott a Németországban élő Kiss Zoltán. Véleménye szerint a hazalátogatót "alig-alig érdekli a hazai rendszer, legfeljebb akkor vesz róla tudomást, ha személye körül valami 'gubanc' támad. A megszállók sem érdeklik, nincs velük dolga, egyébként is pár hétig tartózkodik otthon, utána már el is felejtí a megszállást, az okot, amiért eljött onnan. Töri a fejét a legközelebbi úton... Végezetül, ha elismerjük, ha nem: van. Ha valaki haza akar látogatni, a rendszer, mint létező tényező elkerülhetetlen, mert oda kell nyújtania útlevelét vízumért. És ebben a pillanatban már elismerte! A rendszernek egyáltalán nem okoz kárt, ha valaki - mint én is - duzzogva ignorálja. Egyébként is azzal, hogy Senkiházi János hazalátogat, nem szilárdul a rendszer, mint ahogy nem gyengül, ha a duzzogó nem megy haza".⁶ Az iménti nézet vallója hozzátette, hogy mindez nem vonatkozik prominens személyekre. Azoknak nagyobb felelősséggel kell mérlegelniük a kérdést, menjenek-e vagy ne menjenek. A probléma azonban mindinkább vesztett jelentőségéből. A hazai események felgyorsulásával és a demokrácia térnyerésével a helyzet alapjaiban változott meg. Az idő túlhaladt a vitán.

Lassan időszerű lett azonban a hazatérésen való gondolkodás. Főleg az idősebbeket foglalkoztatta a kérdés. Bár a számuk meglehetősen alacsony volt, akadt már néhány eset. A hazatérést ellenzők - többnyire azok, akik a hazalátogatást is helytelenítették - gyakran idézték Márai Sándor mondását: "Az emigráns, aki a 'hazamenésre' gondol, nem igazi emigráns. Hazamenni lehet, de csak úgy, mint Ulysszes: meghalni". Volt azonban, aki nem meghalni, hanem cselekedni ment haza, mint az ausztráliai Endrey Antal, ügyvéd és közíró, aki Magyarországon kívánta folytatni *Nemzeti Újság* című lapja kiadását és előadásokat akart tartani a Szent Korona-eszméről. Amikor 1988-ban még látogatóként járt Magyarországon és kedvező képet festett a látottakról, valamint a hazatelepülés lehetőségéről, & *Magyar Élet* című lap szerkesztői részéről még az a vád érte, hogy "túltesz a korábban általa is 'hazacsalogató' újságnak nevezett Magyar Hírek igyekezetén is".⁷ Egy évvel később ugyanaz a lap - dicséretreméltó pártatlansággal és korrektséggel - közölte "Jelentés a hazából" című cikkét. Ebben a már hazatelepedett kolléga így jellemezte a helyzetet: "Magyarországon ma 56-os reformok vannak, de nincs 56-os szellem... mert a magyar nép nagy tömegei a hátuk mögé néznek és behúzzák a nyakukat. Félnék egy visszarendeződéstől és magukban mondogatják: 'mi lesz, ha'... És mégis, a szabadság szelei egyre erősebben fújdogálnak a magyar hazában".⁸

Az ugyancsak ausztráliai Csepelyi Rudolf megállapította, hogy a hazába való visszatérés gondolatával foglalkozó magyarok "harminc-negyven év várakozás után arra kell döbbenjenek, hogy számukra már minden készülődés késő. A váratlan hirtelenséggel kivirágzó reményeket elfagyasztotta egy esti számadás. Gyilkos estéje sokaknak; évszámok öldösték le benne az őrizgetett álmokat, felégették azt a kis házat a Balaton partján vagy Szentendrén, hol a középkorú ember, a visszamenekülő lélek megpihenni vágyott a nagy világyárás után. Nyers, reális, testi tények verték véresre a hívás ígézetét. A sok 'édes hazám '-ből keserű vallomás lett. Nem lehet, nem szabad az öregedőn biztosított nyugalmat és békét már viharok tenni ki. A harminc éve lakott házból kilépni, hol még félvakon is megtalálható minden ajtó és sarok. A család, a gyermekek, az unokák sem elmozdítható palánták már, a hozzánk nőtt barátok, szokások sem téphetők le. Olyanok pedig hol található, akik negyven év után is azok maradtak, mint az utolsó találkozáskor. Mi sem maradtunk, senki sem maradt az, aki volt, akár a hazai kegyetlen idők, akár az idegenség formálta át".⁹

A kanadai Fáy István, nem vévén tudomást az idők múlásáról, még 1989 októberében is abban reménykedett, hogy a nyugati magyarokat vissza lehet tartani szülőföldjük meglátogatásától és előre látható következményekkel járna, ha a hazaiak nagyobb számban szembesülnének velük. "Mi lenne - írta - ha olyan fundamentalista emigránsok, akik tisztán látják a helyzetet, elindulnának haza, hogy testvéreiknek megmutassák a kontrasztot, mely a szabadságban élő, gondolkozó magyar és a szülőföldön elnyomottak korlátozott lehetőségei között van. Bizonyítani akaraterőnk, szorgalmunkat, évtizedek munkáját és annak eredményeit, melyeket a hontalanságban nemcsak egyéni, hanem általános magyar sikernek könyvelhetünk el, ami nemcsak a mi sikerünk, hanem az egész magyarságé, hiszen közéjük tartozunk és kizárólag a politikai konstelláció szeszélyéből

élünk idegenben. De ez a távolság jótékony, mert széles perspektívát ad, amely biztosítja az alkotást, a magatartást, Istenhez, világnézetünkhöz, hagyományainkhoz való ragaszkodást és azok megtartásának eredményét, tehát a jövőt... Ha vannak olyan fogadatlán prókátorok, akiknek az ízlése megengedi, hogy a vörös csörgősípkát és a sarló-kalapácsot koronás magyar címerre felcserélő dollár-hajhászokkal 'tárgyaljanak', tegyék! ... Mi, a meg-nem-alku-vók mély szomorúsággal nézzük ezt a fontoskodó nyüzsgést. Egy azonban bizonyos, hogy nem megyünk haza, mert az idő még nem érett a lépésre, tehát semmi értelmét nem látjuk".¹⁰ A nyugati magyarok jelentős hányada másként gondolkodott. 1989 őszén - amikor az idézett cikk megjelent és az ötvenhatos mártírok nyilvános megbecsülése is elindult - már javában folyt azok hazalátogatása is, akik korábban - egy teljesen más helyzetben - ugyanazt vallották, mint a kanadai közíró.

c) A hazai erjedés visszhangja

A nyugati magyarok egyéni és közösségi érdeklődése olyan arányban fordult a magyarországi események felé, amilyen arányban és ütemben azok a kommunizmustól való eltávolodást, az ellene való fellépést és a szabadság irányában tett mozdulatokat érzékeltették. Jelentős figyelem kísérte 1985-ben az ellenzéki értelmiség két szárnyának - a népinek és a "létező szocializmusából kiábrándultnak - Monoron tartott találkozóját, a júniusi parlamenti választásokat (amelyeken országgyűlési képviselőhöz ugyan nem jutottak, de a jelöltek között már szerepeltek [71-en] sem az uralkodó párt, sem a Népfront által nem támogatott független személyek és 12.4 %-ra emelkedett a távolmaradók, érvénytelen szavazatok, nem-mel szavazók száma), valamint az októberi budapesti Európai Kulturális Fórumot, főleg a demokratikus ellenzék felszólamlását a politikai diszkrimináció és a cenzúra ellen. 1986-ban a bős-nagymarosi vízlépcső elleni és nyugati részről Lipták Béla irányította tiltakozás, a fiatalok március 15-i tüntetése, az első független társadalmi és politikai szervezet, a Bajcsy-Zsilinszky Társaság megalakulása, majd továbbiak szervezése, a *Tiszatáj* című folyóirat betiltása, a Magyar írók Szövetségének november végi demonstrációja a hivatalos kultúrpolitika ellen, valamint a Nyugaton jól ismert és megbecsült Csurka István publikálási tilalma voltak azok az események, amelyekre a nyugati magyarok felfigyeltek. Ismét megszorodtak a menekülések. Immár nem dróttakadályon és aknamezőn át, nem is mindig politikai okokból, hanem szabályszerű útlevelel. A méretekre jellemző, hogy hivatalos adatok szerint 1986-ban 3295 személy "nem tért haza külföldi útjáról".

1987-ben újból március 15-ének megünneplése, valamint az október 23-án a Batthyány-émlékmécsesnél rendezett tüntetés, a kormányátalakítás, továbbá a szeptember 27-én tartott lakiteleki találkozó és annak valamivel később Pozsgay Imre által történt méltatása keltett a szokásosnál nagyobb érdeklődést.

Mihail Gorbacsov fellépése és szerepe nem részesült kellő méltánylásban a megindult magyarországi és általában kelet-közép-európai erjedésben. A nyugati magyarok egy része nem vette észre, hogy milyen horderejük lehet azoknak a politikai lépéseknek, amelyekre vállalkozott. Ezekben némelyek

csak a kommunizmus létének meghosszabbítására tett próbálkozásokat láttak és nem ismerték fel, hogy ha egy diktatúra lazulni kezd, a bomlás minden valószínűség szerint bekövetkezik. A legtöbb emigráns lap a szovjet pártvezetőben csak meggyőződéses kommunistát látott és - mint hajdan Nagy Imre esetében - el sem képzelte, hogy kedvező változások elindítója is lehet.

Ezeknek körvonalai Magyarországon már 1988-ban világosan kibontakoztak. Az események oly nagy iramban követték egymást, hogy nehéz volt számon tartani őket. A nyugati magyarok - nagyrészt a Szabad Európa Rádió révén - gyors és pontos tájékoztatást kaptak az MDF politikai demokráciát követelő januári gyűléséről, a budapesti román nagykövetség előtti február 1-jei tüntetésről, a március 15-i sok ezres tüntetésről és rendőrségi letartóztatásról, a FIDESZ és a Szabad Kezdeményezések Hálózatának megalakulásáról, Kádár leváltásáról és Grósz Károly pártfőttkárrá választásáról, II. János Pál pápa ausztriai látogatásáról és magyarok tízezreinek az ünnepeken való részvételéről, az október 23-i megemlékezésről és egy döntő fordulat közelségére utaló egyéb eseményekről. A sok kedvező jelenség mellett lehangolóan hatott Grósz Károly november végi beszéde a Sportcsarnokban, amikor az egypártrendszer fenntartásának szükségét és "ellenforradalmi erők fehér terrorjának" veszélyét emlegette. Az emigrációs sajtó élesen elítélte ezt a korszerűtlen, a bekövetkezett fejlődéshez és haladáshoz immár nem illő hangot.

Grósz nézeteinek tökéletesen ellentmondott Pozsgay Imre 1989. január 28-i nyilatkozata az 1956-os eseményekről. Helytelen ezeket - mondta - ellenforradalomnak minősíteni. A Történelmi Albizottság elemzésére hivatkozva kijelentette, hogy ami 1956-ban történt, a nemzetet megalázó oligarchikus rendszer elleni népfelkelés volt. Két nappal előtte a kormány kegyelemből jóváhagyta Nagy Imre és kivégzett társai illő eltemetését. E híreknek elemi erejű hatásuk volt. Az emigránsok vágyaik és követeléseik teljesülését látták bennük, kiegészülve annak a reménynek és várakozásnak fellobbanásával, hogy az annyira óhajtott demokrácia győzedelmeskedni fog. Március elején az MDF országos gyűlésén nyugati magyarok is - Jakabffy Ernő, Luka László, Mócsi Ferenc - felszólaltak. Március 15-én már az ellenzék is szabadon ünnepelhetett, június 16-án megtörtént Nagy Imre és mártír társai ünnepélyes eltemetése. A nyugatiak közül a Hősök terén Király Béla, a 301. parcella sírjainál Kopácsi Sándor, Méray Tibor és Molnár Miklós beszélt. A Hősök terén rendezett ünnepség 250 ezer résztvevője között nagyszámú nyugati magyar is jelen volt, sokan először látogatva szülőföldjükre. A nyugati politikai és kulturális szervezetek és intézmények egymás után helyezték el koszorúikat a koporsók előtt. Három héttel később meghalt Kádár János, az MSZMP élére négytagú elnökség került, Grósz Károly mellé a reformirányzatot képviselő Pozsgay Imre, Németh Miklós és Nyers Rezső. Júliusban George Bush amerikai elnök már a felszabadulás felé haladó Magyarországot látogatta meg. Augusztus 1-jén megszűnt a nyugati határsáv (zárt övezet), 19-én volt Sopronnál a Páneurópai Piknik, amelyen 600 keletnémet menekülő lépett a nyitott határon át Ausztriába. Szeptember 10-11-én a magyar kormány megnyitotta a nyugati határt a Nyugat-Németországba igyekvő keletnémet menekültek előtt. Ez nagy mértékben hozzájárult Honecker kommunista rendszerének bukásához, a Németországot átszelő fal leomlásához és az újraegyesüléshez.

Október 23-án Szűrös Mátyás az országgyűlés elnöke, mint ideiglenes köztársasági elnök lelkesen ünneplő tömeg előtt kikiáltotta a Magyar Köztársaságot. Mindezek az események örömet és meglelégedést váltottak ki a nyugati diaszpórákban éló magyarokból.

A Nemzetör Tóttösy Ernó tollából "A számúzótt forradalom hazatért!" címmel közölt vezércikket; az amerikai Varga László megállapította, hogy " a hosszúra nyúlt Bach-korszaknak vége". Budapest utcáin emigráns lapokat árusítottak. Az embereken a bizakodás és a reménység érzése lett úrrá.

d) Előrelátható volt-e a felszabadulás?

Majd 1989 őszéig nem volt előrelátható, hogy Magyarországon rövid időn belül megbukik a kommunista diktatúra, vége szakad a szovjet megszállásnak és az egypártrendszernek, sor kerülhet a demokráciára való áttérésre. Az biztosra vehető volt, hogy valamilyen politikai fordulat bekövetkezik és az sem volt kétséges, hogy a fennálló szocializmus még enyhe - "emberarcú" - formájában sem tarthat az idők végezetéig; azt azonban, hogy mikor történik meg mindez, senki nem tudta. A nyugati magyar világban a közeli változás lehetőségét sokan csekélynek ítélték meg és gondogatták: "a kommunizmusnak előbb vagy utóbb vége szakad, de aligha valószínű, hogy a mi életünkben".

Borsody István, a jeles történész és politikai gondolkodó 1986 őszén úgy vélte, hogy: "A független, demokratikus, semleges Magyarország... nem tartozik a közeljövő elérhetősegei közé. Az orosz hódoltság még a szovjet rendszert is túlélheti, mert a szovjet hatalmi politikában olyan hagyományos orosz nemzeti, imperialista erők dolgoznak, amelyek a társadalmi rendszertől függetlenül is hathatnak".¹¹ 1987 októberében Király Béla is kételkedett az alapvető változások lehetőségében. "Arra gondolni - mondta egy amerikai értekezleten -, hogy a Kelet-Közép-Európában és a Szovjetunióban terjedő reformszellem és kísérletek demokráciába torkolnának, badarság volna. Reformálni kívánhatják magukat, de olyan kormányformák, amelyek egypártrendszerre alapulnak demokráciába csak önmaguk eltörlése révén mehetnének át. Rendszerek pedig nem követnek el öngyilkosságot".¹² Ugyanazon a konferencián Papp László építész is csak annyit látott reális lehetőségként, hogy "vállaljuk az egyensúlyozó szerepet a magyarországi hatalom egyeduralkodó képviselőivel szemben. Segítsük kivívni külföldi összeköttetéseink, befolyásunk felhasználásával a magyarországi demokratikus, nemzeti reform- és ellenzéki csoportok és egyének számára a szabad működés lehetőségét".¹³ Faragó Béla, párizsi jogász és politológus 1988 nyarán azt kérdezte: "Van-e esély arra, hogy ez a párt (*értve rajta az MSZMP-t*) - felismerve a 'létező szocializmus' történelmi túlhaladottságát és a nemzetet e miatt fenyegető veszélyt - ténylegesen és minden hátsó gondolat nélkül meginduljon az európai típusú demokrácia megvalósulása felé?" A válasza az volt, hogy erre igen csekély a remény és lehetőségének feltételezése "valószínűleg nem más, mint a valóságtól elrugaskodó politikai fikció. Hiszen még a párt belső struktúrájának lágyítására sincs józan kilátás".¹⁴ Méray Tibor valamivel később arra emlékeztetett, hogy Nyugatra látogató hazaiak és hazalátogató nyugatiak végsőkig elkeseredett hangulatról

számolnak be, és óvott a robbanástól: "Az Isten óvja meg az országot a fegyverektől, a barikádoktól, a vérontástól. De: segíts magadon, az Isten is megsegít. A biztos, a békés, a vérmentes segítség pedig a többpártrendszer. Ahol a nép és a hatalom viszonyát nem géppuskák vagy tankok, hanem szavazócédulák határozzák meg. Ahol senki sem a fejét, - legfeljebb a helyét kockáztatja. Noha a probléma, mint említettem, Magyarországon ma már 'a levegőben van', lehet, hogy ez a határozott lándzsa-törésem sokak szemében túl korainak tűnik. Erre következtek abból, hogy a megalakuló, független szervezetek közül még a legerősebbek, a legnagyobb és legszélesebb támazzal rendelkezők is hangsúlyozták, hogy nem akarnak párttá átalakulni, legfeljebb jelöltek kívánnak majd állítani a következő választásokon. Ők jobban ismerik a belső helyzetet, a lehetőségeket és a lehetetlenségeket, mint én. De attól tartok, minél jobban telik az idő, a fekély annál inkább elüszkösödik. A robbanás veszélye egyre erősebb lesz".¹⁵ Deák Ernő azt ajánlotta: "ne ragadtassuk el magunkat". Szerinte: "Amíg nem születnek pozitív értelemben véglegesnek, visszavonhatatlannak tekinthető állapotok, amíg a szovjet vezetés nem változtatja meg alapvetően politikáját a kelet-közép-európai államokkal szemben, amíg a szomszédnépekkel nem sikerül elfogadható egyezsége lépni, túlságosan korai lenne a túlzott optimizmus. Mindazonáltal nagyon labilis a helyzet, túlságosan nagy a kockázat az élet minden terén".¹⁶ Varga László, a Szabad Magyar Jogászok Világszövetsége és a Magyar Ház Társasköre által 1988. december elején New Yorkban rendezett kerekasztal-konferencián ezt mondta: "Hazánkban a politikai változás, hacsak a Szovjetunióban vagy Gorbacsowal nem történik váratlan esemény, lassú és vontatott lesz". Kővágó József ugyanezen az esten biztosnak nevezte, hogy a reform ellenére "a Szovjetunió nem akarja kiengedni a közép-kelet-európai országokat a szférájából. Így, sajnos, ma is történelmi és geopolitikai kutyaszorító veszi körül nemzetünket".¹⁷

1989-ben már nemcsak remény táplálta a jövőről gondolkodó nyugati magyarokat, de erősödött a valószínűsége annak, hogy közeleg az igazi változás napja, különösen az ősz elején, amikor Gorbacsov nem akadályozta meg a magyar határ megnyitását és a kelet-német menekültek szabad átlépését Ausztriába, majd Németországba. A *Nemzetőr* az év elején, Pozsgay Imre 56-ot minősítő emlékezetes bejelentése után ezt írta: "Egyre több tény válik ismertté, amelyek azt bizonyítják, hogy a szocializmus életidegen társadalmi rendszer, a napjai meg vannak számlálva. A szellem kiszabadult, nem lehet visszacsalogatni a palackba. Ha a most kezdődő tárgyalások eredményeként a Szovjetunió tovább folytatja visszavonulását a szocialista blokkból, a jelenlegi kommunista kormányzatok a mindenkori csatlós rendszerek sorsára jutnak. Elsöprik őket a változások".¹⁸ Az *Új Látóhatárban* Hellenbart Gyula a jövőről szólva úgy fogalmazott, hogy: "ha tényleg lesz demokrácia". Ebben nyilván nem volt biztos. Viszont, látónoki módon jövendölte meg a lakosság szembesülését a szabadsággal és piaccgazdálkodással, abban az esetben, ha mégis bekövetkeznék. Prognózisát így összegezte: "Politikai reform nélkül természetesen nincs gazdasági reform, de az ijesztő épp az, hogy a reform következetes végrehajtása jár szükségképp a pauperizálódás veszélyével".¹⁹ Csernohorsz-ky Vilmos a reformmozgalom sikerében bízva mindennél lényegesebbnek nevezte: "az egyre fokozódó kétségbeesés közepette, megnyerni a népet,

aktivizálni a 'dolgozó tömegeket', vagyis a nemzetet az egzisztenciális jelentőségű nagy cél: a magyar újjászületés érdekében. A Kádár-korszak szinte végzetes, történelmünkben páratlan demoralizáló hatása, a népet a közügyekből kizáró, a kaparj kurta szocializmus mentalitásába és teljes politikai passzivitásba kergető bűnös politikája után vissza kell adni a magyarságnak a hitét a tisztaság életben, az értelmes gazdálkodásban, mindenekelőtt azonban önmagában és jövőjében. Az állam által kitartott és kiskorúsított ember vétkes illúziója után fel kell ébreszteni ismét az önállóan, a saját maga és a közösség érdekében felelősen gondolkodó és cselekvő, ésszerűen gazdálkodó, kockázatot vállaló polgár ideálját. Hogy - Kennedy elnököt idézve - ne azt kérdezzék, mit tehet a közösség, az ország értük, hanem mit tehetnek ők a közösségért az országért. E nélkül, vagyis az emberi tényező nélkül, még a legtetszesebb reformtervek is eleve kudarcra vannak kárthatva".²⁰

Az Európai Szabad Magyar Kongresszus 1989. június 1-jei állásfoglalásában kijelentette: "Megítélésünk szerint a hatalom megosztását követelő mozgalom hosszú távon már nem tartóztatható fel s a hatalom mai birtokosai engedményekre fognak kényszerülni. Úgy tűnik, hogy a szovjet impérium központja, Moszkva, súlyos belső - gazdasági és nemzetiségi - problémái miatt nem kíván nyíltan beleszólni a magyarországi átalakulások folyamatába. E folyamat célja egy demokratikus többpártrendszer kialakítása, amelyhez - a nyilvánosságra hozott tervek szerint - szabad választások útján életre hívandó alkotmányozó nemzetgyűlésen keresztül vezet az út. E változások láttán az ESZMK leszögezi, hogy a kilátásba helyezett demokratikus átalakulás megvalósítása elsősorban az otthon, eddig elnyomatásban élő magyarság feladata. Mindenekelőtt tisztelettel adózunk azoknak a bátor, megalkuvást nem ismerő ellenzéki csoportoknak, amelyek éveken keresztül, az illegalitás körülményei között folytatott szívós küzdelmükkel lehetővé tették a mai szabadabb légkör kialakulását".²¹

Borsody István 1989 októberében így vélekedett: "Új út kezdetén állunk s az utat kereső nemzet ösztönösen az 56-os forradalom céljait jelöli ki követendőnek. Független, demokratikus, semleges Magyarországot! Ettől visszhangzik most az ország. A jelszavak nyomában a kivitelre érdemes akciók részletes programja nehezebben születik. A függetlenség és semlegesség külpolitikai körülmények függvénye. A demokráciát viszont saját magunknak kell megteremtenuk" *P*- Ebben a világpolitika változásai, főleg a Szovjetunió felbomlása, később annyit módosítottak, hogy a semlegesség elvesztette időszerűségét és átadta helyét atlanti-európai tájékozódásnak.

Mindezekben a véleményekben az a közös, hogy nem tükrözik a bizonyosságot, hogy a diktatúrának már csak rövid ideje van hátra, hamarosan bekövetkezik a demokrácia teljes és végleges győzelme. Arra sem történt utalás, hogy ebben az emigráció akar-e közvetlenül is részt venni és szerepet vállalni. Valószínűleg ebből vonta le következtetését Csengey Dénes író, a Magyar Demokrata Fórum vezetőinek egyike, amikor 1989 elején "Új nemzeti szövetség" című cikkében azt írta: "Mindenkire, a nemzet minden erejére szükség van ahhoz, hogy megépítsük az új, európai Magyarországot, azt a szilárd és erős országot, ami nélkül nincs magyarság... A nyugati emigráció valószínűleg kész bekapcsolódni az új nemzeti szövetség előkészületi munkálataiba - de még vár".²³

2. A demokrácia győzelme

1989. október 23-án Budapesten kikiáltották a köztársaságot és illő módon ünnepelték meg az ötvenhatos forradalom évfordulóját. A nyugati magyarok a hivatalos Magyarországgal együtt elevenítették fel évszázadunk legjelentősebb magyar vállalkozása emlékét. December közepén feloszlatta önmagát az Országgyűlés, majd kiírták az immár szabad új választások időpontját.

Közben azonban november 26-án lefolyt - főleg az SZDSZ és FIDESZ érdekében álló - népszavazás, amelyen a lakosságnak négy kérdésre kellett igennel vagy nemmel válaszolnia. Az első a köztársasági elnök megválasztását érintette. A két nevezett párt célja az volt, hogy a köztársasági elnököt a majdan összeülő új parlament válassza meg és ne azt megelőzően a nép, amelynek körében Pozsgay Imre nagy népszerűséget élvezett és megválasztása valószínű volt. Az említett két párt ezt kívánta megakadályozni. Az MDF eléggé oktalan módon a népszavazás bojkottálására hívott fel, amit a szavazásra jogosultak nagy része nem követett, mégis - noha minimális különbséggel - az elnöknek a parlament által történő megválasztása kapta a többséget.

Az emigráció jelentős része ezt rosszállással fogadta. Felfogását Varga László jellemezte legjobban, amikor megállapította, hogy a népszavazás felesleges, népet sértő és káros volt. "Felesleges - írta -, mert a magyar nép 42 év óta olyan választást vár, ahol lényeges kérdésekben, mint pl. a köztársasági elnök vagy a parlamenti képviselők megválasztásában dönthet, nem pedig arra pazarolják a szavazatát, hogy a munkásárséget feloszlassák-e, vagy elszámoljon-e az MSZMP a vagyonáról vagy kivonuljanak-e a pártszervezetek a munkahelyekről. Az utóbbi három kérdés felvetése nevetséges, mert köztudomású, hogy a nép elsöprő többsége igennel felel, tehát a működő kormányzat egy tollvonással elintézheti a kérdéseket. Akkor miért a játék a nép legértékesebb jogával, a szabad választással? Valószínű, hogy a csapdába beleessen, amibe a többség könnyelműen belezuhant. Ugyanis az első kérdésre, hogy 'Csak az országgyűlési választások után kerüljön-e sor a köztársasági elnök megválasztására?' a többség igennel felelt. De azt a szavazók nem tudták, de úgy látszik, a szavazást kezdeményezők sem, hogy a rendszer ezt az igen-t *úgy* értelmezi, hogy az elnököt az új országgyűlés választja és nem a nép. Ezzel azután feje tetejére állították az egész, könnyelműen és zavart keltően rendezett választást, mert ez azt jelentené, hogy a nép a munkásárség kérdésében népszavazással dönthet, de hogy ki legyen a köztársasági elnök, azt már kivették a kezéből, ott csak bólogathat... A választás káros volt, mert a hazánkknak még rendelkezésére álló időt elfecsérelik".²⁴

Az emigránsokat 1990 elején azonban már jobban érdekelték a március végére kitűzött országgyűlési választások, mint a szerintük feleslegesen megrendezett népszavazás. Az események menetét és a demokrácia megszületését elégedettséggel fogadó nyugatiak hangulatát kitűnően érzékeltette Hanák Tibor, amikor ezt írta: "Nemcsak a naptár cserélődik a falon, nem is csupán az évtized váltása, az ezredvég közelsége teszi jelentőssé 1990 elejét, hanem a megmozdult világ. Nagy év van mögöttünk. Lezárult egy

politikai korszak. A történelem ismét kijátszotta a prófétákat, megvalósította a lehetetlent, átvágta pszichológikánk szabályait; pár hét alatt átmenetinek minősítette azt, ami állandónak látszott, hirtelen mozdulattal érvénytelenített mindenható ideológiákat, megdöntött rendszereket, pokolba küldte a diktátorokat. Győzött a mindent porlasztó idő".²⁵

Sokak felfogását tükrözte három párizsi magyar értelmiségi - Fejtő Ferenc, Kende Péter, Philippovich Tamás - budapesti lapokban megjelent felhívása. "Természetesnek tűnik, hogy - írták - az immár megnyílt választási hadjáratban a régi és új pártok és mozgalmak szabadon, egyenlő esélyekkel mérjék össze erejüket és juttassák kifejezésre eszmei törekvéseiket és programjukat. De anélkül, hogy - külföldön élő magyarok lévén - ebbe a folyamatba beavatkozni kívánnánk, reméljük nem veszik tőlünk zokon, ha a lapolvasók tudomására hozzuk óhajunkat és reményünket, hogy a választási harc a Nyugaton kipróbált, civilizált játékszabályok megtartásával folyjék le. Ha azt kívánjuk, hogy semmi sem történjék, ami a magyar népnek az utóbbi években a békés, minden számonkérést és boszorkányüldözést kizáró, türelmes viselkedésével kivívott hitelét megrontaná és eleve megnehezítené azt, hogy a pártküzdelmekből létrejött intézmények működése a nemzet általános, párt- és csoportérdekek feletti érdekeinek védelmét és előmozdítását szolgálja... Vagyis úgy véljük, hogy a választási küzdelemben felsorakozó demokratikus erők mind a jobb-, mind a baloldali szélsőségektől határolják el magukat és tartózkodjanak minden olyan tettetől, amely megnehezítené az építőmunkához és a demokratikus Nyugat segítségének eléréséhez nélkülözhetetlen stabilizációra célzó összefogást".²⁶

A választások eredménye elégedettséget keltett a nyugati magyar szórványokban, hiszen olyan pártok arattak sikert és alkották, meg a kormánykoalíciót, amelyekkel a nyugatiak túlnyomó többsége rokonszenvezett. Ugyanakkor a népakarat kizárt a hatalomból mindenféle szélsőséget. Juhász László szerint: "A választás azokat igazolta, akik nem ijedtek meg a törpe pártok inflációjától, akik tudták, hogy a pelyva kihull a rostán. A hangos választási petárdákat durrogató percemberkék eltűntek a porondról, csupán hat életképes párt kerül be a parlamentbe. A nép döntése rácáfolt azok aggodalmára is, akik a szélsőségek előretörésétől tartottak. A magyar nép elutasította mind a kommunizmust, mind a szélsőjobboldali irányzatokat, amelyeknek eredményét csak a százalék tized, vagy század részével lehet kifejezni".²⁷

Az új Országgyűlés május 2-i megnyitásának ünnepélyes pillanata volt, amikor Varga Béla - az 1946-os parlament soha le nem mondott elnöke, majd a nyugati Magyar Nemzeti Bizottmány, később a Magyar Bizottság vezetője - lépett az elnöki emelvényre, hogy köszöntse a magyar nép újból szabadon megválasztott képviselőit. Beszédét azzal fejezte be, hogy lezárulván az elnyomatás korszaka: "Az általam viselt tisztet visszaadom a magyar nép szuverenitása birtokosának, a Magyar Parlamentnek. Kijelentem, hogy a mai nappal a Magyar Nemzeti Bizottmány és annak jogutódja, a Magyar Bizottság megszűnt". A megnyitó ülésre meghívott 24 díszvendég és 180 vendég között ott volt a nyugatiak részéről Habsburg Ottó, Kővágó József, Varga László, Fercsey János, a megválasztott képviselők között pedig Király Béla és Bethlen István is.

A magyar állam új vezetői Göncz Árpád köztársasági elnök és Antall József miniszterelnök az ötvenhatos forradalom és a köztársaság kikiáltásának évfordulóján, 1990. október 23-án Ünnepi üzenet-et küldtek az ország határain kívül élő magyaroknak. Ebben a többi között megemlégték: "Tisztelettel gondolunk a Nyugaton élő magyarokra, akik - bármikor is kellett elhagyniuk hazájukat - 1956 eszméinek szellemében, magyarságukat megőrizve gazdagították azt az országot, amely befogadta őket".²⁸

A nyugati magyarok túlnyomó többsége támogatta az Antall-kormányt még ha nem is értett egyet minden tetteivel, vagy ha hiányolt is bizonyos szükségesnek tekintett intézkedéseket. Az iránta érzett rokonszenvet nagy mértékben növelte a miniszterelnök államférfiúi fellépése és a külföldön megnyilvánuló tisztelete. Amilyen tekintéllyel rendelkezett 1989-ben a nyugat európai és a tengerentúli országokban a magyarországi reformpolitika elindítója, Pozsgay Imre, ugyanolyan tekintély és megbecsülés övezte Antall József személyét. Az emigráns magyarok javára írták, hogy a nemzeti és keresztény értékek megővésére törekedett, a kisebbségi magyarság támogatását ígérte, siettetett a varsói szerződés és a KGST felbomlását, valamint a szovjet megszálló csapatok távozását. Utolsó katonájuk 1991. június 19-én hagyta el az országot. Helyesléssel találkozott az új koalíciós kormány atlanti és európai orientációjú külpolitikája is.

Szép számmal akadtak azonban Nyugaton élő magyarok, akik kevesellték a meghirdetett elvek gyakorlati következtetéseinek levonását és a legerősebb kormányzó párt, az MDF vonakodását, hogy a szavazók által kapott többséget szövetségeseivel együtt programja megvalósítására felhasználja. A gyakran emlegetett paktum, amelyet az MDF az ország kormányozhatósága érdekében állónak tüntetett fel, fő vetélytársát, az ellenzéki SZDSZ-t hatalmi döntések részesévé tette, anélkül, hogy a felelősségben is osztozott volna. Ez Nyugaton alig talált megértésre, sokkal inkább csodálkozást váltott ki. Mégis, Antall József érdemei vitathatatlanok voltak és népszerűsége nem szenvedett csorbát. Helyzetét megkönnyítette, hogy a nyugati magyarság többsége saját politikai elvei és törekvései megszemélyesítőjét látta benne. Pártja, az MDF, valamennyi párt közül a legnépszerűbb volt. Sok híve akadt a Keresztény Demokrata Néppártnak és a Független Kisgazdapártnak is, jóllehet az utóbbinak Nyugaton legalább annyira ártott a belső megosztottsága, mint Magyarországon. A három akkori ellenzéki párt közül a FIDESZ eléggé ismeretlen volt, az MSZP-től kommunista utódpart mivolta miatt idegenkedtek és az SZDSZ-nek is csak néhány európai és amerikai nagyvárosban volt, főleg értelmiségiekből álló rokonszenvező tábora. Az emigráció többségét kitevő csoportok, szervezetek és sajtóorgánumok a nemzeti és keresztény irányzatokhoz vonzódtak.

Gorbacsov iránt elsősorban a "nemzeti emigráció" mindvégig bizalmatlan volt. Sokan még azután, hogy semmit sem tett a magyarországi fordulat ellen, hozzájárult a nyugati határ megnyitásához és beleegyezett a szovjet csapatok kivonulásába, sem voltak hajlandók ebbéli érdemeit elismerni, csak azért, mert megmaradt kommunistának és fenn akarta tartani a Szovjetunió egységét. Ez békés úton ugyan nem sikerült, de fegyveres megvédésére nem került sor. A szovjet elnök szélsőségesen negatív megítélésének példáját szolgáltatta a

többi között Habsburg Ottó is. Szerinte: "Gorbacsov az, aki mindig volt: a szovjet diktátorok méltó utóda. Az egyetlen különbség közöttük és Sztálin között, hogy ma az előfeltételek mások, mint voltak 40 évvel ezelőtt".²⁹

Az Antall József által vezetett koalíció és kormány politikájához fűzött reményeket és várakozásokat a legtöbb emigráns szervezet osztotta. Szinte egyöntetű helyeslés és megelégedettség kísérte azt a kijelentését, hogy lélekben tizenöt millió magyar miniszterelnökének tekinti magát. Nyugaton ezt a nemzet szellemi egysége deklarálásának és az egész nemzetben való gondolkodás jelének fogták fel. Pillanatra sem gondoltak arra, hogy a kijelentés ennél többet jelenthet. Megnyugvással fogadták, hogy e lelki és szellemi magyarságba a Nyugaton élők is beletartoznak. A kijelentés kedvező hatása alól csak kevesen tudták kivonni magukat. A *Volt Magyar Politikai Foglyok Világszövetsége* - Kövágó József, Bácskai H. Béla, Tollas Tibor, Helcz Tibor és Töttösy Miklós által aláírt - nyilatkozatában ez volt olvasható: "Aggodalommal észleljük, hogy hazánkban az átalakulás lassú üteme miatt, az elégedetlenség növekszik. Ennek tárgyi oka az életkörülmények átmeneti romlása. Azonban az elégedetlenség érzelmi részéért, az indulatok növekedéséért azt az új intellektuális réteget terheli a felelősség, amely a hidegháború során született, a megszállás évei alatt. Míg a nyolcvanas években ennek a rétegnek egy jelentős része bátor harcosa volt az átalakulás követelésének, most mintha arra törekedne, hogy az ország kormányzásának a határfokát csökkentse. Erre utal az a sok terméketlen vita, ami szinte minden fórumon folyik és amelyben a médiumok vezető szerepre tettek szert". A nyilatkozat szerint "a kormány jobb-közép politikai filozófiáját, amely a nemzeti érzésű magyarságot, azaz a nemzet többségét kielégíti, ma jobbra is meg balra is el akarják csúsztatni vezető entellektüelek és közszereplők. Szeretnénk felhívni figyelmüket arra, hogy a szélsőjobbra a második világháború, a szélső balra meg a hidegháború vége mért olyan halálos csapást, amelyből szélsőséges irány lábra kapása halálos veszedelmet jelentene és eljátszana azt a nyugati jóindulatot, ami nélkül az átalakulás még keservesebb lenne". A volt politikai foglyok bizalmat nyilvánítottak Antall és kormánya iránt: "Szívvel kívánjuk, hogy azt a kiegyensúlyozó jobb-közép politikát, amit eddig folytatott, siker kísérje a jövőben is".³⁰

Némileg változott azonban a helyzet azután, hogy Csurka István 1992 nyarán közzétette Antall Józsefet és az MDF politikáját bíráló iratát, amelyet Nyugaton is nagy érdeklődéssel olvastak és sokan helyesléssel fogadtak. Amikor az emigrációban népszerűségnek örvendő író körül először belső frakció, majd mozgalom (*Magyar Út*) és politikai alakulat (*Magyar Igazság és Élet Pártja*) született, az MDF nyugati tábora is megoszlott és Csurka szervezni kezdte emigráns híveit. Helyenként sikerrel. Egymás után alakultak nyugateurópai országokban és Amerikában a Magyar Út és MIÉP-körök. Noha az író és politikus helyzetrajzait és tényleírásait helyenként elfogadták, ez azonban - amennyire külső szemlélők számára megfigyelhető volt - nem párosult a miniszterelnök elleni látványos bizalmatlansággal és nem okozott neki tekintélyvesztést, amit Csurka írásai el akartak érni. Antall József 1993. december 12-i elhunytakor a megdöbbenés és részvét Nyugaton nem maradt el a hazai mögött, amit egyebekben kívül a temetésen megjelent hatalmas tömeg is tanúsított. Több helyütt a nyugati nagyvárosokban, sokak részvétele mellett, a magyarok gyászmisét mondtak.

Az 1993-as év eseményei közé tartozott az augusztus 23 és 29 között rendezett, az 1943-as híres szárszói konferenciára emlékeztető *Szárszói tábor a magyar megmaradásért* elnevezésű találkozó. A Püski Sándor és felesége, Ilona által összehívott táborozáson nagy számban vettek részt és a programban is - szóban vagy írásban - szerepet vállaltak Nyugaton élő vagy Nyugatról hazaköltözött írók, tudósok, politikusok, közgazdák, újságírók, lelkészek, tanárok, a többi között Gombos Gyula, Varga László, Boros Lajos, Jakabffy Ernő, Szöllősy Árpád, Takács József, Halászi József, Balogh Elemér, Rajki László, Ámon Antal, Hóka Mihály, Németh Magda, Csapó Endre, Tokay János, Nyeste Zoltán, Drábik János, Benkő Zoltán és e könyv szerzője.³¹ Ugyancsak tekintélyes számban vettek részt nyugatiak az iménti táborozás előtti napokon (augusztus 20-22-én) a református *Soli Deo Glória* által az 50. évforduló alkalmából Balatonszárszón rendezett emlékkonferencián. 1991-től kezdődően számos olyan értekezletre került sor, amelyen számukat és közreműködésüket tekintve szembeötlő volt a nyugatiak jelenléte. Többen tartottak előadást vagy vettek részt a vitában. Ilyen volt egyebek között Szegeden 1989 májusában a *Bib ó-konferencia* és 1991 augusztusában a *Hungarológiai Kongresszus*, az *1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete* 1991. júniusi budapesti konferenciája a forradalomról (Borsody István, Kende Péter, Bak János, Molnár Miklós, Méray Tibor, Ballá Bálint, Gosztonyi Péter, András Sándor, Magos Gábor? Várallyay Gyula részvételével), ugyancsak 1991 júniusában a *Jászi-szeminárium*, a *Külföldi Emigráns Magyarok Fóruma* 1993 augusztusában (Fehérváry István és Magyaródy Szabolcs előadásával), a Politikatörténeti Intézet tudományos tanácskozása a népi-urbánus vitáról 1993 szeptemberében, valamint a Lakiteleki Népfőiskolán Lezsák Sándor irányításával rendezett több történeti-politikai értekezlet.

Az 1994-es év első felében a választások előkészületei és eredménye foglalkoztatta leginkább a nyugati magyarokat. Előrelátható volt, hogy a többségük rokonszenvét élvező, de ugyanakkor egyre fokozódóan bírált kereszténynemzeti koalíció erősen visszaesik. Meglepetést keltett viszont, hogy a választópolgárok - feltűnő emlékezetkihagyásról téve tanúságot - azt a politikai garnitúrát ajándékozták meg bizalmukkal, amelytől 1990-ben meg akartak szabadulni. Most visszaemelték a hatalomba. Hogy a győztes párt az SZDSZ-ben még szövetségest is talált, nem volt meglepő, de sok megtévesztett emigráns most csóválta a fejét, jól emlékezve az 1990-es választásokat megelőző antikommunista hangulatkeltésre és az MSZP-vel szemben egy ideig még azután is éreztetett idegenkedésre.

Az első meglepetésből felocsúdva azonban a legtöbb nyugati magyar tudomásul vette a tényeket, hiszen a nép szabadon döntött és az új kormány a többségi akaratnak megfelelően jött létre. Lehetett vele szemben fenntartásokkal élni, legitimitása azonban támadhatatlan volt. A demokrácia tiszteletben tartására, a nép érdekeinek képviseletére, a piacgazdálkodás elfogadására, az európai és atlanti tájékozódásra tett ígérek és fogadkozások a magyar kormánypolitika folytonosságát vetítették előre, és ez mind befelé, mind kifelé megnyugtatóan hatott. Elgondolkodtató csak az lehetett, hogy az új kormányzati garnitúra és végrehajtó apparátus összeállítása gyengítette a folytonosság érzetét. A nyugati magyarokra pozitívan hatott, hogy akárcsak

az 1990-es Országgyűlést Varga Béla, az 1994-est is soraikból kikerült politikus, ezúttal Varga László kereszténydemokrata képviselő nyitotta meg. Az ő érzéseiket is kifejezték 1994. június 28-án mondott szavai: "Tisztelettel hajtok fejet a Saulokból lett Pálok előtt, de elfordulok a Páulul beszélő Sauloktól és irtózom a gyűlöletben és revans-vágyban élő Sauloktól". A jelenről szólva kijelentette: "Az 1994-es választások eredményét - demokratikusan - el kell fogadnunk, de legalábbis tudomásul kell vennünk. Ugyanakkor a megalakuló új kormánynak is el kell fogadnia, de legalábbis tudomásul vennie, hogy a hatalom a népe és a kormánynak egyetlen feladata: a nép szolgálata. A polgárok bizalmát csak azok élvezhetik, akik hazánk függetlenségét megőrzik, a nép alapvető jogainak gyakorlását, a szociális igazságosság érvényesülését biztosítják, a tudást gyarapítják, a nemzeti szellemű nevelést, a történelmi egyházak oktató és nevelő munkáját támogatják".³²

A választási eredmények nyugati visszhangja többnyire negatív volt. Helyesléssel nem igen találkozott. A vélemények csalódást tükröztek. A rosszallás hangja legfeljebb annak megállapítása által enyhült, hogy a döntés törvényes volt és tudomásul kell venni. Ez csendült ki a legtöbb hozzászólásból. Az ausztráliai magyarok egy vezetőjének, Kardos Bélának az 1994-es innsbrucki konferencián mondott szavai szerint Nyugaton sokan egy olyan kormányban reménykedtek, amely megvalósítja várakozásaikat és "most, hogy ez nem következett be, azt mondják: kommunista visszarendeződés történt! Nem szabad szóba állni velük! Nem fogadjuk el őket!" Kardos Béla józan mértéktartásra intett. Eltanácsolt a szélsőséges reakcióktól. "Szeretném kihangsúlyozni - folytatta -, hogy az otthoni Visszarendeződés' mértéke tőlünk függ! Ha mi, most, hátat fordítunk a magyar népnek és az általa demokratikusan megválasztott parlamentnek és kormánynak, akkor lehetnek és előfordulhatnak 'visszarendeződési' kísérletek, de ha sarkunkra állunk, összefogunk és tevékenyen részt veszünk az ország újjáépítésében, akkor megakadályozhatjuk a 'visszarendeződés' minden formáját és minden lehetőségét".³³

A kanadai *Magyarság* első reakciója meglehetősen indulatos volt Nagy György szerint "gyásznapi számunkra 1994. május 8." Úgy látta, hogy "a magyar nép elvétette az arany középutat, amelyen az eddigi szabad kormányok haladtak és visszakanyarodott a bal és szélsőbal oldalra. Ezzel visszafordította az idő kerekét: nem a haladás és az európaizálódás útjára lépett, hanem a stagnálás, a sehova-sem-tartozás bizonytalan mezejére. Úgy látszik, hogy az otthoniakból kihalt a nemzeti érzés és kereszténység ezer év óta vezérlő szelleme, kialudt bennük a 48-as és az 56-os harcos láng. A hétköznapi kis anyagi biztonságot választották a fellendülés, a kockázattal járó előretörés helyett. Politikailag lesüllyedt a szomszédos országok, Szlovákia, Románia és Szerbia nivójára. Belekerült abba a Balti-tengertől Törökországig terjedő blokkba, amely a Kelet és a Nyugat közötti légüres térben lebeg. Egyedül Csehország volt képes arra, hogy lerázza a kommunista múltat és kimutassa: méltó arra, hogy tagja legyen a nyugati közösségnek".³⁴ A választások második menete után a Torontóban megjelenő hetilap szerkesztőségi cikke megállapította: "Tudomásul kell vennünk a magyar nép döntését, de ez nem jelenti azt, hogy nekünk csatlakoznunk kell ehhez a politikai vonalhoz". A szerkesztőség olvasói tudára adta: "A Kanadai Amerikai Magyarság mindig a nemzeti, keresztény vonalon állott.

Ezen az alapon folytatta a legélesebb harcot a kommunizmus ellen, annak 1989-ben bekövetkezett bukásáig. Amidőn Magyarországon az Antall-kormány került uralomra, lapunk teljes mértékben mögéje állott, mert úgy látta, hogy az - bár követett el hibákat - alapjában véve a helyes politikai irányt követte. Most a magyar nép a reformkommunistákat juttatta uralomra. Nekünk, mint minden demokratikus magyarnak, el kell fogadnunk ezt a változást, de nem kell megváltoztatnunk elveinket". A nem-magyar visszhangot kommentálva a Magyarság óvta az olvasókat, hogy a választások kimenetele miatt "elvessék az otthon, ami amúgy sem otthonunk, de változatlanul szülőhazánk, helytelen lenne rácsapni az érzelmek ajtaját. Az elmúlt négy év során sok híd épült az otthoniak és a kinti, magyarok között, kár lenne, ha az indulat ezeket most lebontaná. Magyarországnak most még nagyobb szüksége van kint élő magyarjainak együttértésére és segítségére, mint korábban".³⁵

Az argentinai emigráns közélet egy magát jobboldalinak valló vezető személyisége, Kesserű István szerint: "Nem szabad tragikusan felfogni ezt a választási eredményt, a politika ingája most balra tolódott Magyarországon, ahol egy teljesen szabad és demokratikus szavazáson - nem a kommunizmus, hanem a szociáldemokrácia került az élre". Az ugyancsak argentinai Dezső László történész megállapította: "Az Antall-kormány nagy érdeme, hogy újból visszavezette Magyarországot arra az útra, hogy Európa és a Nyugat megbízható szövetségese legyen. Gazdasági téren azonban megoldhatatlan problémák sokaságával kellett szembenéznie... A jövő szempontjából döntő, vajon a szocialista párton belül mennyire fognak érvényesülni a jelenlegi programjukban vázolt, nagyobb pénzügyi egyensúlyt és a piacgazdálkodáshoz való további közeledést ígérő tendenciák".³⁶

Az *Európai Szabad Magyar Kongresszus* 1995. január 28-i teljes ülésén Czettler Antal elnök az 1994-es választásokról szólva kijelentette: "A nyugati magyarság egységes véleménye, hogy a helyzet érthetetlen, mégis el kell fogadni, hiszen egy nép választott szabadon... nem kell félni erőszakos visszarendeződéstől, s látszik már, hogy a társadalom is csalódott, amikor sokat várt és azt is gyorsan". Az ülésen elfogadott, Czettler és Makra Zoltán főtitkár által aláírt, nagyrészt általánosságokat tartalmazó Nyilatkozat megállapítja: "Elvárjuk minden kormánytól, hogy biztosítsa a vallás szabad gyakorlásának jogát a nemzet évezredes hagyományait őrző egyházi iskolák szabad működésében, valamint, hogy a kormány mozdítsa elő a jövő nemzedék erkölcsi nevelését és az elmúlt négy évtizedes diktatúra káros maradványainak kiküszöbölését... valamennyi magyar iskolában elengedhetetlen követelmény az ifjúság parancsuralmi ideológiától mentes magyar szellemű nevelése".³⁷

A kérdés egy érdekes vetületére irányította a figyelmet Kende Péter: "A magyar nép számottevő többsége olyan paritult segített kormányra, amely semmiképpen sem tekinthető 1956 örökösének, noha se a függetlenséget, se a demokráciát, sőt még a piacgazdaságot sem kérdőjelezi meg. Már a választások másnapján felvetődött a kérdés, nem is kevesekben, hogy miképpen következhetett be ez a fordulat. Hogyan süllyedhetett a magyar társadalom odáig, hogy néhány év kísérletezés után azoknak a védőszárnyai

alá meneküljön, akik az 1957 utáni ellenforradalomból nőttek ki, más szóval, hogy - politikailag, de talán lelkileg is - 'visszavonja' 1956-ot?" A párizsi politológus szerint az 1990-es kormánynak sem volt érdemi kontinuitása 1956-tal, - amit ő "a szocializmus egy emberarcú változatának" nevezett. Például "a munkás öngazgatás utópiáit - mint írta - a '90-es évekre kiszorították a piacgazdaság kemény kényszerűségei". Ezért ő úgy látta, hogy: "A magyar társadalom nem szívta vissza 1956-ot. Mégpedig azért nem, mert minden látszat ellenére 1989-ben nem történt meg az a fenntartás nélküli birtokbavétel, amelyre az új magyar demokrácia politikai retorikája épült. A kommunizmus összeomlásával szuverenitását visszanyerő magyar nép nem a régi dicsőség nyomait, hanem a jobb élet útjait kereste".³⁸

A Horn Gyula által vezetett kormány programjában ez volt olvasható: "A kormány számít a magyar alkotmány szellemével összhangban tevékenykedő nyugati magyarok alkotó együttműködésére a gazdasági-társadalmi modernizáció eredményes megvalósításában és képviselőjében, a nemzetközi kisebbségvédelem hatékonyabbá tételében". A kormányprogramot többek között az *Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége* is megkapta és 1994 augusztusában kiadott állásfoglalásában a nyugati magyarokat érintő passzushoz a következő megjegyzést fűzte: "A nyugati magyarság számára érthetetlen, hogy rájuk a Horn Gyula vezette kormány mindössze egy mondatban tér ki. Az irányú reményének ad kifejezést, hogy számítanak az alkotó együttműködésre. Az 1956-os magyar forradalom eszméitől áthatott nyugati magyarság számára ez a megközelítés kevésnek tűnik".* A kormány programjában az jutott kifejezésre, hogy a nyugati magyarokkal kapcsolatban csak várakozásai és igényei vannak, arról azonban hallgatott, kívánja-e támogatni és ha igen, mivel szívós küzdelmüket magyarságuk megtartásáért, a magyar nyelv, hagyomány és művelődés ápolásáért. A diaszpóra magyarjainak méltán és joggal támadhatott hiányérzetük.

Az 1994-es választásokat követően a nyugati magyarokat foglalkoztató legfontosabb kérdések egyike továbbra is a külpolitika volt. Miután Horn Gyula és kormánya meggyőzően érvelt az európai és atlanti tájékozódás fenntartása, valamint a magyar kisebbségek támogatása mellett, nem volt ok külpolitikájával szembeni kételyekre. Viszont fenntartások kísérték a Szlovákiával és Romániával kötendő államközi, vagy ahogyan elnevezték, alapszerződések tervét.

Az ilyen szerződés már Antall József és Boross Péter miniszterelnöksége alatt is ellentétet szült az emigráció és a kormány között. Az Ukrajnával kötött szerződésnek például sok ellenzője támadt Jeszenszky Géza külügyminiszternek gyakran kellett szembesülnie felháborodott emigránsok véleményével. Ukrajna esetében legalább azzal lehetett érvelni, hogy újonnan alakult államról van szó és a magyarok helyzetének elfogadható rendezésére is komoly remény van, a Horn-kormány által szorgalmazott - és tegyük hozzá, nyugati kormánykörökben is kívánatosnak tartott - magyar-szlovák és magyar-román szerződés iránt már nem igen mutatkozott megértés a magyar emigránsok táborában. A kritikusok kételyekkel kísérték a szerződések mellett felhozott érveket és a kormánynak azt a bizakodását, hogy a megállapodások előmozdítják a nagyszámú magyar kisebbség

helyzetének érdemi javulását, valamint az érdekekben történő fellépés és jogvédelem esélyeit- Nyugati magyar szervezetek és illetékes személyek csaknem egyöntetűen azon a nézeten voltak, hogy ezek a szerződések sokkal inkább szolgálják a környező államok, mint Magyarország érdekét. A határok sérthetatlensége és a status quo fenntartása melletti magyar elkötelezettséget nem egészíti ki a magyar nemzetiségű polgárok kisebbségi jogainak és autonómia igényeinek a másik fél részéről történő elismerése. A szerződések ellen tiltakozók között volt az Egyesült Államokban működő *Erdélyi Bizottság*, amely 1994 szeptemberében Horn Gyulának küldött levelében azt írta, hogy a készülő alapszerződések veszteséggel járhatnak "az utódállamokban élő magyarságra és az egész magyarságra". Két hónappal később a *Határon Túli Magyarok Hivatala* elnöke azt válaszolta, hogy a miniszterelnök "az alkotmányban rögzített politikai-erkölcsi kötelességének megfelelően jelentős figyelmet kíván fordítani a határon túli magyarság helyzetére. A kormány a határon túli magyarságot kulturális értelemben a magyar nemzet részének tekinti, és síkra száll azért, hogy a nemzeti önazonossághoz való jog maradéktalanul érvényesüljön, ahogy ezt a kormányprogram is rögzíti".⁴¹

Tabajdi Csaba, a nemzetiségi ügyekben illetékes miniszterelnökségi államtitkár 1995. február végén a parlamentben elmondta, hogy "az alapszerződés egy folyamat kezdete lehet, nem a meglévő kisebbségi jogi status quo konzerválását jelenti, hanem gyanakvásuktól kevésbé terhes légkörben a határon túli magyarok jogainak hatékonyabb védelmére nyújthat esélyt".⁴²

Nyugatiak részvételével született meg a *Magyarok Világszövetségének* az alapszerződések kérdésében megfogalmazott 1995. március 3-i állásfoglalása. Eszerint a megoldás módját és keretét "a nemzeti közösségek belső önrendelkezési jogának - a jogot megjelenítő autonómiaformáknak - a biztosítása" nyújthatja. "Ugyanakkor szükséges a folyamat végeredményét illető nemzetközi garanciák megjelölése, valamint az alapszerződésekben megfogalmazott tételeknek az illető országok törvénykezésébe való beépítése".⁴³ Ez az álláspont lényegében a nyugati magyar kisebbségi szervezetek és mértékadó sajtótermékek megnyilatkozásaiban kifejezésre jutott véleményekkel egyezik.

Vegyes érzelmeket váltottak ki a nyugati diaszpórában a Horn-kormány által a diplomáciai karban foganatosított változások. A szakértelem fokozottabb érvényre juttatása és a külügyi apparátus karcsúsítása szándékáról tett közlések csak keveseket győztek meg. Az új kinevezések sokkal inkább a két kormánypárt szerepének növelését jelezték. Ez kormányváltások esetén megszokott jelenség a külképviseltek vezetőinek kijelölésénél, nyugati megfigyelőknek feltűnt azonban, hogy posztjukon jól működött diplomatáknak nemcsak állomáshelyükről kellett távozniuk, de a külügyi pályát is el kellett hagyniuk. Ez arra vall, hogy a váltás a szokásos diplomáciai revirement helyett tisztogatás jellegét öltötte magára. A nyugati magyarok érezhető csalódással kísérték bevált diplomaták visszahívását és néhol nyíltan is kifejezést adtak elégedetlenségüknek. Az Egyesült Államokban a népszerű New York-i főkonzul menesztését oly tiltakozás követte, hogy a Horn Gyula által vezetett kormánydelegáció 1995. júniusi amerikai útja alkalmából magának a külügyminiszternek kellett a döntést megmagyaráznia.

3. Az egymásra találás kérdőjelei

A magyar emigrációnak a diktatúra alól való békés felszabadulás esetére nem volt programja. Abban mindenki egyetértett, hogy az országnak függetlennek és önállóknak kell lennie, a népnek pedig szabadnak, a demokratikus társadalmi berendezkedés minden áldásának élvezetével. Az emigránsok sokáig abban a feltételezésben éltek, hogy az önkényuralmat erőszak, a történelem-vihara söpri el. Ebben az esetben a régi világ romjain épül fel az új és teremődik meg az együttélésnek az a formája, amelyet a szabad világ és a szovjet hatalom összecsapásának győztesei, vagyis a szabadság hívei terveznek. Magyar viszonylatban olyan demokrata politikai program kerülhet megvalósításra, amelynek elemei már az 1945-ös demokratikus kísérletben is szerepet játszottak, teljes érvényre jutásuk azonban nem következett be. A háborús megoldást elmosta az idő. Legkésőbbben 1956-bannyüvánvaló lett, hogy a rendszerváltozás csak békés úton mehet végbe, vagyis a Nyugat a maga erkölcsi, technikai és gazdasági erejével megadásra kényszeríti a szovjet vezetőket, kiszabadítva Moszkva szorításából a kelet-közép-európai országokat. Ennek gyakorlati lehetősége egy idő után be is következett és végül oly gyorsan napirendre került, hogy a felszabadulandók kellően fel sem készülhettek rá. Az emigránsok sem tudták pontosan, milyen az ország, amely megnyílik előttük és hogyan alakul viszonyuk azzal a néppel, amely évtizedeken át teljesen más erkölcsökben és életformában nevelődött, benne azokkal vagy azoknak utódaival, akik száműzöttségüket okozták. A találkozás nem volt problémamentes. Előre lehetett látni, hogy az örömteli és lelkes hónapok után kiütköznek az eltérő életstílus, politikai kultúra, szemléletmód és viselkedési normák közötti különbségek. Kérdéses volt, lehet-e ezeket feloldani és kiegyenlíteni.

Világnézetében, nemzetfelfogásában, törekvéseiben és érdekeiben nem volt egységes sem a hazai lakosság, sem a nyugati magyarság. Az egyiket a kommunista világ létfeltételei okozta beidegzettségek, a másikat a szabadság társadalmának érdekérvényesítési módszerei osztották meg. Más és más szemszögből látták önmagukat és a másikat. Meglepőnek egyáltalán nem volt mondható, hogy lassan nem értették meg egymást, vagy félreértették, amit a másik mondott. Találónan állapította meg 1991 nyarán Hanák Tibor: "Már jó ideje megnyíltak a határok, mégsem értjük egymást. Beszélünk, de a mondottakból nem formálódik a részekkel is szolidáris és értelmes egész, levelezésünk egymástól független üzenetek sora, nem a másokra figyelő kiegészülés". Hanák szerint valaki egyszer ezt mondta neki: "Maguknak ott Nyugaton mindig jól ment, nem érthetnek bennünket". A bécsi író és gondolkodó elismerte, előfordulhat, hogy nem minden érthető, ami Nyugatról hangzik el. "Az is lehet, hogy - folytatta - ezért saját helyzetünk, a távolság is, a viszonylagos jólét, a más problémaközegek is felelős, vagy inkább a nyugati hatások által kialakított szemlélet, mely mindig szemben állt a kommunizmus világnézetével és gyakorlatával, s ily módon akaratlanul és a részvét ellenére eltávolodott azok etikájától és erkölcsi magatartásától is, akik szenvedve és megalázva bár, kénytelenek voltak berendezkedni abban a rendszerben, amelyet rájuk erőltettek, soha nem akartak. Az indoklás azonban, hogy azért nem értjük a magyarországi magyarságot, mert mindig

is jól éltünk Nyugaton, nemcsak bántó, de valótlan is. Bántó, mert azt tételezi fel, hogy aki Nyugaton él vagy jól él, az eleve vak, eleve kizárta magát az otthoniak közösségéből, nincs is joga beszélni. Ha meg letorkollják, ha meg azt látja az elutasító megjegyzésekből, hogy jobb hallgatni, akkor hallgatásából, tartózkodásából gondolják azt: úgysem ért bennünket, nincs szava hozzánk". Hanák, igen helyesen, hozzáfűzte: nem igaz, hogy a Nyugatra menekülteknek mindig jól ment. "Mára, évtizedek után, az élet alkonyán talán sokan elmondhatják, hogy jól élnek. Ez azonban nem ment nélkülük, tettek érte valamit; küzdöttek, többet dolgoztak, mint a befogadó ország polgárai, hogy fölkapaszkodjanak. Nem vártak ránk Nyugaton, nem hiányoztunk nekik. Hosszasan tudnék mesélni arról, mit jelentett éveken át megtűrtnek lenni a különböző diákszállásokon, a városi szegénykonyhára járni, vagy délutánig várni, míg meghozzák a polentát, a nyúlós főzelékkel leöntött kukoricakását a városból az egyetlen vasúti bérlettel, amellyel a 10-15 magyar diák rendelkezett és kunyerálni a 'Service Social'-ban, használt pulóvert beszerezni télire, de tanulni, vizsgázni, gyűjteni a szemesztereket, minden kilátás nélkül a későbbi elhelyezkedésre".⁴⁴ Majd minden emigráns elmondhatja ezt magáról. Mind átmentek a kezdeti évek nélkülözésein megpróbáltatásain, az idegen világban való elhelyezkedés és gyökeret eresztés keservein, hogy végre eljussanak az egzisztencia teremtésig, biztonságig és jólétiig. A hazai magyarok már csak azokkal a nyugatiakkal találkoztak, akik évtizedek kemény munkájával eredményeket, sikereket értek el és esetleg jómódhoz is jutottak. Talán az átlagos életszínvonal különbsége is hozzájárult az emigránsok meg nem értéséhez.

Ezek viszont ugyancsak értetlenül szemlélték a hazaiak életfelfogását és viselkedését, egy másik Magyarország felnövekvését. Antall József miniszterelnök a határokon túli magyarok előtt 1993 októberében tartott beszédében ezt mondta: "Ez a másik Magyarország a túlélésre rendezkedett be. Egyrészt kemény, harcos életre, átélni a megpróbáltatásokat; másrészt azonban a Kádárkorszaknak retorzióval kezdődő, de rendkívül ügyes pragmatikus politikáját megélve feledte az eszméket. Mert ez a kor az embereket nemcsak gyakorlatiassá tette, hanem elsősorban haszonelvűvé". A kormányfő szerint: "Nem elsősorban a gazdasági, szociális újjáépítés lesz az igazi nagy próbatétel Magyarországon, hanem a mentalitásbeli, a lelki átalakulás. A szellemi, gondolati átalakulás a nehéz - ennek a népnek, ennek a nemzetnek -, ami sosem következik be egyik napról a másikra".⁴⁵

Stirling György szerint a szóértés nehézségének egyik oka az volt, hogy az emigránsokat a kommunista évtizedek alatt az uralkodó elit szélső-jobboldalinak könyvelte el. "Úgy látszik - írta - Rákosiék és Kádárék festéke olyan tartós, hogy azt lemosni máig sem lehetett". A másik ok - folytatta az amerikai magyar szerkesztő -, hogy: "a hazaiak nagy többségének rossz a lelkiismerete és kényelmetlen számukra olyanokkal értekezni és egy levegőt szívni, akik a múltban nem sározódtak be és nem kompromittálták magukat. Míg ők igen. Ezért kényelmes számukra kritika nélkül elfogadni azok véleményét, akik a szélsőjobboldaliság bélyegét ütötték az emigrációra".⁴⁶ Ha Nyugaton nem ítélte is meg mindenki oly negatívan a magyar-magyar megértés lehetőségét, mint Stirling György, kétségtelenül sokakat

kedvetlenül nézett el a felismerés, hogy más és más nyelven beszélnek hazaiak és kintiek, eltérőek az eszményeik és váraikozásaik, különböznek az életük céljáról vallott nézeteik, egyaránt lehangolóak az egymásról kialakult képzeik. A nyugatiak úgy látták magukat mint eszmékért, polgári értékekért és közjóért tenni is hajlandó közösségi embereket, a másik oldalon meg annak látványa tárult fel előttük, hogy - mint a budapesti Kiss Gy. Csaba mondta egy interjúban - "a kommunista diktatúra szinte maradéktalanul elpusztította a civil társadalmat. Itt maradt a 'szocialista ember', a maga önzésével, lehetetlen munkamoráljával; és ez az embertípus még sokáig velünk fog élni".⁴⁷

Mégis akadtak, akik ennek ellenére készek voltak feladatokat vállalni az országban. "Emigráció, előre" - írta egy cikke élére Csapó Endre és így vélte: "Munkára fel, magyar emigráns! - ez az üzenete a magyar hazának. Az, ami az ország részére eddig veszteség volt, most mind hasznossá tehető. A magyar emigráció 45 éves tevékenységének nem sok eredménye volt a nemzetközi politika küzdőterén, de nem a saját tehetetlensége miatt, hanem mert a koegzisztencia betonfalait nem törhette át, mert ezeken a falakon belül a bolsevizmus átmentése volt a cél, a magyar élet megmentése pedig csakis a bolsevizmus megdöntése árán volt remélhető. De most, hogy a bolsevizmus sorai megbomlottak - vigyázat, lehet hogy csak egy rövid történelmi pillanatra -, más csillagzat áll fölöttünk. Egyre több jelzés érkezik a szülőhazából... kívánják, elvárják, hogy segítő kezet nyújtsunk a szülőhazának... Amiként mi érdeklődtünk az otthoni fejlemények iránt, hasonló érdeklődés nyilvánul meg az otthoniak körében a külföldön élő magyarság iránt".⁴⁸

Bízgatást és serkentést tartalmaztak a méltánylást és elismerést sugalló hazai vélemények. A Magyar Nemzet egy belső munkatársa szerint: "A kint élő magyarság jelentette a szocialista államberendezkedés permanens ellenzékét. Ők alkották azt a plurális alapokon nyugvó szárnyat, ellensúlyt, amely igyekezett a hazai egyoldalúság, elvakultság ellenére és ellenében, a másként gondolkodó, érző és valló magyarság életérzését és létét kifejezni. Ők voltak azok, akik létezésükkel, politikai állásfoglalásaikkal állandóan emlékeztették a külföldet arra, hogy nem lehet, nem szabad belenyugodni a megváltoztathatatlanak mondottba. Ők voltak azok, akik mindig emlékeztek, és beszélhettek is, akiknek se a mindennapok, se az Önként vállalt cenzúra nem tépte-téphette ki a nyelvüket, nem kötötte-köthette gúzsba a gondolataikat. Ez az emigráció volt az, amely évtizedeken keresztül a nemzet élő lelkiismeretének egyik részét alkotta. Az, amelyiket nemes egyszerűséggel lefasisztáztak, ellenforradalminak kiáltottak ki. Ők voltak azok az 'amerikás magyarok, akiket ezzel a kifejezéssel szinte megvetettek. Megvetettek, de annyira nem, hogy a pénzükre ne ácsingóztak volna. Talán le is nézték őket, de az azért elváratott, hogy hazafiságtól vezérelve lobbyzzanak a magyar érdekekért, hogy beruházásokat hajtsanak föl 'nekünk'".⁴⁹ Pomogáts Béla a nyugati magyarok védelmében megállapította: "Az emigráció nem akarja átvenni Magyarországon a hatalmat, nem követel politikai vezető posztokat, sőt véleménye szerint, ezek a posztok csakis azokat illetik meg, akik az elmúlt nehéz évtizedekben itthon vállalták a magyar nép sorsát, és ismerhették meg a közös gondokat, ismerhették fel a közösen elvégzendő feladatokat. Ezt a visszafogott emigrációs magatartást fontosnak tartom, hiszen

átéltünk egy korszakot, nem is olyan régen, midőn egy hazatért politikai emigráció szinte mindenre rátette a kezét. A mai nyugati magyar emigráció természetesen kész arra, hogy gazdasági, politikai és szellemi támogatást adjon felszabadult szülőhazájának, de semmiképpen sem kívánja meghatározó módon és vezető posztokon érvényesíteni kívánságait és felfogását. Kivételek persze lehetnek. Mindehhez szeretném hozzátenni azt is, hogy az emigráció 'Visszafogott' magatartása ellenére talán hasznos lett volna jobban bevonni a nyugati magyar szakértőket az ország talpra állításába. Tudok arról, hogy néhány nyugati magyar szerepet kapott a kormány különféle tanácsadó testületeinek munkájában - különösen a diplomáciai karban -, de még így is számos olyan nyugati magyar szakértő akad, akinek például közgazdasági, pénzügyi felkészültségét, összeköttetését igénybe vehette volna az új hatalom. Tapasztalataim szerint a nyugati magyar szakértelem és befolyás mozgósításában nem annyira a körültekintő vizsgálódás döntött, hanem inkább, hasonlóan a hazai politikai elit kiválasztásához, a személyes összeköttetés vagy a túlságosan is erőszakos felajánlkozás".⁵⁰

A nyugati magyarok óhajait illetően Thomas Schreiber (Tamás), a francia rádió diplomáciai főszerkesztője ezt írta: "Bizonyos mértékben szeretnék az eddiginél is jobban kivenni részüket az országépítő munkából, mindenki a maga foglalatosságában csakis önmagát képviselve. A külföldre került magyarok csekély kivételtől eltekintve, helytállnak a szakmájukban. Megbecsült tagjai befogadó országuk társadalmának, de nem feledkeznek meg arról, honnan érkeztek".⁵¹ A Kanadában élő Bácsalmási István szociológus a külpolitikában látott jelentős tevékenységi terepet nyugati szakértők számára. Szerinte: "Egyedül a nyugati magyarság tudná hathatósan és a különböző nyelvek ismeretében, az utódállamok magyarságának helyzetét s a magyar érdekeket is a világ közvéleménye elé tárni. Egyedül a nyugati magyarság van abban a helyzetben, hogy egyének és szervezetek útján kapcsolatokat építsen és tartson fenn az emberi jogokért küzdő szervekkel".⁵²

A pozícióval és befolyással rendelkező nyugati neves magyarok lehetőségeihez és nemzetközi kapcsolataihoz fűzött reményeket némileg lehűtötte Oplatka András, a Neue Zürcher Zeitung magyar külpolitikai szerkesztője, aki szerint Magyarországért végzett tevékenységük hatását nem szabadna túlbecsülni. "Politikailag veszélyes lenne - írta - e téren elveszteni a szemmértéket. Példának okáért: Habsburg Ottó egy okos európai jelenség (bár lett volna jó néhány elődjének csak feleannyi sütnivalója), és Tom Lantos buzgalma Kelet-Európa megsegítéséért tiszteletreméltó. Tisztában kell azonban azzal lenni, hogy mind Habsburg Ottó, mind Lantos csak a magyar sajtó lapjain jelennek meg a nagyformátumú, döntő szerepet játszó politikus képében. Súlyuk és jelentőségük ezzel szemben Nyugaton szerény. Aki ma Magyarországon hangosan abban bíz, hogy e két személyiség képes lesz az ország bajaiban magas helyeken sikerrel közbenjárni, aki általában azt a benyomást kelti, hogy ... 'a világ velünk van', az illúziókat kerget, s ami rosszabb: illúziókat plántál a közvéleménybe".⁵³

Több nyugati szerző - köztük e könyv írója is - hiányolta, hogy felelős személyektől kellő helyen és formában nem hangzott el az a hívó szó, amely nyugati magyar szakembereket az ország politikai, társadalmi és gazdasági

felépítésében való közreműködésre indíthatott volna. Persze, gyakran történt hivatkozás a nyugati magyarságban rejlő értékekre és azok nemzeti hasznára. Az érdekeltek is állandóan fogadkoztak, hogy milyen szívesen állnának szülőföldjük rendelkezésére. Ilyen értelemben szólalt fel Czettler Antal a szórványmagyarság problémáit áttekintő 1994. szeptemberi innsbrucki konferencián: "Az 'emigráció', helyesebben a Nyugaton élő magyarság legfontosabb feladatának azt tartom, hogy külföldön szerzett tapasztalatait bocsássa nem a mindenkori kormány, de a magyar nép rendelkezésére. Nem üres frázisokra van szükség régebbi történelmi korokból kölcsönzött 'keresztény-nemzeti' vagy 'liberális' jelszavak hangoztatásával, hanem a több mint négy évtizedes pártállam és elhibázott tervgazdaság után egy teljes szellemi, erkölcsi, politikai és esetleges gazdasági támogatásra (s itt elsősorban a modern management módszereire gondolok), a nemzet segítségére. A mindenkori kormányzattól azt várjuk, hogy ezeket a nemzet érdekében adott szolgálatokat ne utasítsa el, hanem vegye igénybe az összmagyarság érdekében. Mi, Nyugaton élő magyarok ugyancsak az összmagyarság érdekében a mindenkori kormányzattól függetlenül idézzük emlékezetünkbe Shakespeare szavait: 'Wrong or right, it's our counrry'.⁵⁴ Magyaródy Szabolcs szükségtelennek nevezte, hogy Magyarország hivatalosan is forduljon hívó szóval a nyugati magyarokhoz. Ezt írta: "Hogy senki sem hívott bennünket haza? Miért kell hívásra várni? Aki akarja, megtalálja helyét az itthoni világban is. Rengeteg nyugdíjas tudná hasznosítani tudását, ha valóban ért valamihez. Sok helyen ezt örömmel is fogadnák, bár irigységre, kenyérféltésre mindig kell számítani, ez emberi tulajdonság".⁵⁵

Figyelemre méltó kritikai szavak hangzottak el az *Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége* által rendezett 1992. szeptemberi kismartoni konferencián. Kosa László budapesti etnológus és történész arról a megfigyeléséről beszélt, hogy "a diaszpóra változatos értelemben igyekszik beleszólni Magyarország ügyeibe. Általánosítás nélkül mondom, hogy különösen az amerikai magyarok szeretnek kéretlenül is tanácsot osztogatni, de ezek a kezdeményezések - véleményem szerint - nem szerencsések, rendszerint a tanácsadók vagy a tanácsoltak sértődésével járnak". Kosa azt is megfigyelte, hogy "a nyugati diaszpórában az előregedés és az emigrációs szerepvesztés után a szellemi tartalék gyöngébb, mint sokan hitték- a Kárpát-medencében". Mindezek után az anyaország és a határain kívül élők - köztük a nyugati magyarok - kapcsolatát így határozta meg: "az előbbi támogassa az utóbbiak önállóságának és függetlenségének megtartását. Az utóbbiak viszont a maguk szerény vagy bővebb lehetőségei szerint segítsenek Magyarország szellemi megerősödésében".⁵⁶ Kosa László kismartoni előadását nem követte vita sem a hazai, sem a nyugati magyar sajtóban vagy más fórumokon, pedig megfigyelései és megállapításai megérdemelték volna a beható vizsgálatot és széles körű eszmecsere-t.

Fellobbant viszont a vita, amikor például Horváth Balázs az emigránsoknál a hazától való elidegenedést vett észre. Arról beszélt, hogy "meg kellett küzdeniök a befogadó ország erősen asszimiláló hatásával" és a kettős kötődés gyengítette magyar azonosságtudatukat. Jeszenszky Géza külügyminiszter egy interjúban azt mondta, hogy a nyugati magyarok esetében "a kényszerűen hosszú távollét, a magyar viszonyok nem kellő ismerete miatt... nagyarányú,

látványosan aktív szerepvállalás nem lehetséges" és mivel a rendszerváltozás négy évtizedet váratott magára, "az akkori kivándoroltak ma már nem fiatalok, tehát erejük teljében és tapasztalataik birtokában lévő prominens emigránsokkal alig rendelkezünk". Benedek István pedig az iménti megállapítások cáfolatairól szólva azt írta, hogy jó volna "tényszerűen" tudni az emigránsok tetteiről és azok hatásáról. "Ahhoz, hogy az emigráció valóban részt vegyen az ország újjáépítésében, amint ez feltétlenül kívánatos - hangsúlyozta az orvos és író - nem elég a juss és jogcím hangoztatása, még akkor sem, ha jótékony alapítványokkal és ipari vállalkozásokkal párosul... Le kell szállni a sértettség piedesztáljáról, felhagyni a gravamen-politikával, az ősi magyar csak azért is civakodással, de a kérkedéssel is meg a panaszkodással is". Ez a cikk, amelyet szerzője "A sértett emigrációról" címmel tett közzé⁵⁷, többekből megütközést váltott ki. Mint az említett két miniszter nyilatkozatából, ebből is azt olvasták ki, hogy hazai irányító személyek nem hajlandók méltányolni emigránsoknak a nemzet érdekében végzett sok évtizedes munkáját, távolságot kívánnak tartam, félnek tőlük, és azt sugallják, hogy az újjászületett Magyarországon nincs szükség rájuk. Az élénk, olykor szenvedélyes vitában a többi között részt vett Simonfay Ferenc, Ternovszky Ferenc, Csernohorszky Vilmos, Saáry Éva, Haynalné Kesserű Zsuzsa, Töttösy Ernő, Szutrély Péter. A nevezettek egyrészt tételesen sorolták fel az emigrációban élő magyarok nemzeti érdekű politikai ténykedéseit és segítő szándékának, áldozatkészségének jeleit, másrészt kérkedés nélkül emlegették azt a szívós munkát, amelyet a magyarként való megmaradásért évtizedeken át magukra vállaltak.

A vita tanulságos és szükséges volt, nemcsak a hazai megszólalók téves adatainak helyreigazítása, felületes és hiányos megfigyeléseinek kiegészítése és a félreértések eloszlatása érdekében, de azért is, hogy a nyugati hozzászólók maguk is tisztában lássanak némely kérdéseket. Kár, hogy az eszmecserebe indulatos, mérges hangok, gyanúsítások és vádaskodások is vegyültek, ami annál sajnálatosabb volt, mivel a vitapartnerek - mind a nyugatiak, mind a hazaiak - ugyanazon nemzeti elkötelezettség és szemlélet képviselői voltak. A vita békés lezárásának szándéka tükröződött Csernohorszky Vilmos elismerő szavaiból, amelyekkel Benedek István következő megállapítását üdvözölte: "igenis szükségünk van minden nagy tudású emigránsnak nem a tanácsára, hanem aktív, szervezett, összehangolt együttműködésére".⁵⁸

4. Emigráns vagy nyugati magyar?

A nyolcvanas évek elejétől kezdve egyre többen használták az emigráns helyett a nyugati magyar megjelölést. Ennek időszerűségét az adta, hogy az enyhültebb hanggal, a kapcsolatok szövődésével, a hazalátogatásokkal gyengülni kezdett a magyarországi állapotokkal való szembenállás ereje, csökkentek az eredményes politikai tevékenység lehetőségei. Az emigráns politizálást az elszigetelődés fenyegette, a nemzetközi helyzet módosulása folytán mind kevesebben támogatták. Ezért szorult háttérbe az emigrációs szerep és került előtérbe a nyugati magyar lét. Persze, nem úgy, hogy az utóbbi kiszorította az előbbi, hanem úgy, hogy egyformán használták mind a két megjelölést, ki az egyiket, ki a másikat

Amikor Magyarország ismét szabad lett és az emigránsok akadálytalanul térhettek haza, látogatóba vagy véglegesen, úgy tetszett, vége az emigrációnak és a hajdani emigránsok ezután szórványmagyaroknak vagy egyszerűen nyugati magyaroknak nevezik magukat. Amikor Antall József 1992 őszén Budapesten megnyitotta *Az emigráció a hazáért* kiállítást, azt mondta: "helyesebb, ha nem emigrációról, hanem külföldön élő magyarokról beszélünk". Sokan követték ezt a javaslatot, mások megmaradtak az emigráció szó mellett, akárcsak a nyolcvanas években. Komjáthy Aladár amerikai református lelkész szerint: "A nyugati magyarnak, tehát nekünk, amerikai és kanadai magyaroknak ötven esztendővel ezelőtt Szerb Antal szinte profetikus meglátással adott programot, amikor immáron halhatatlannak nevezhető irodalomtörténetének köszöntésében a következőket írta: 'A közös kultúra, a közösen átélt emberi értékek tarthatják csak Össze a sokféle szétszórt magyart. Magyarnak lenni ma nem állami hovatarozást jelent, hanem az érzésnek és gondolatnak egy specifikus módját, ami ezer év értékeiből szűrődött le: kultúrát... Amíg kultúránkhoz hűek maradunk, önmagunkhoz vagyunk hűek'."⁵⁹ Komjáthy úgy vélte, hogy mivel a magyar művelődéstörténet Nyugatra került sok nagy alakja nem "emigráns" volt, hanem "nyugati magyar", ezt az elnevezést a maiak sem tarthatják kevesebbnek, mint az emigráns megjelölést

A svájci B. Szabó Péter nem lát ellentétet és különbséget a két elnevezés között. Szerinte "az emigráció nemcsak azt a fogalmat fedi, amire mi magyar politikai menekültek értelmeztük. Nyugaton a vendégmunkásokat is emigránsoknak nevezik, s ha visszapergetjük a magyar történelem szomorú kivándorlási szakaszát, akkor is emigránsoknak nevezték a kivándoroltakat. Ilyen értelemben van és lesz egy ideig magyar emigráció nyugaton..."⁶⁰

Akik kizárólagosan csak emigránsokról és emigrációról beszéltek, úgy érezték, hogy politikai feladataik változatlanul megmaradnak, sőt nagyobb hangsúlyt érdemelnek a társadalmi és művelődési tennivalóknál. Ok azt hitték, hogy az emigráció helyett nyugati magyarságot emlegetők tagadják az emigrációs szerepvállalást és száműzni akarják a nyugatiak vélemény-nyilvánítási, beleszólási jogát a hazai ügyekben.

Előállott az a helyzet, hogy a nyugati diaszpórákban élő magyarok vagy használják, vagy nem használják az emigráns elnevezést, de a példák azt mutatják, hogy a véleménynyilvánítás és a nemzet dolgaiba való beleszólás jogát - amibe a hazai fejlemények megítélése is beletartozik - fenntartják maguknak. A nemzeti emigráció elnevezés ma már nem a nemzethez és a hazához való viszony, hanem a politikai orientáció - nevezetesen az emigráns köznyelvben jobboldalinak mondott irányzathoz való tartozás - megjelölésére szolgál.

Töttösy Ernő 1990 tavaszán az emigrációs szerepvállalás indokoltságát abban látta, hogy egy eszményi Magyarország megvalósításának igényét hirdeti és tartja ébren. Az emigráns sajtóról szólva, de nyilván az emigrációra is gondolva ezt írta: "Eddigi szerepe a változatlan hűség volt a szabadság ideáljának valóra váltásához, mostani szerepe ugyanez a hűség az ideális Magyarországhoz. Mert ez az ideális Magyarország még messze van!"⁶¹ Ennek a nézetnek számos híve van és gyakorlatilag már elindult a következtetések levonása. Amint múlnak az évek és szaporodnak a hazai

fejlődés anomáliái, egyre erősebb a nyugati kritikai hang és egyre inkább érződik az emigrációs szerepvállalás felújításának szándéka. Mind többen elégedetlenek nemcsak a kormányzat politikájával, de a társadalom magatartásával is, úgyhogy erős a kísértés, hogy a nyugati magyarok az országban végbemenő eseményekről ismét a szembenállás hangján vagy ellenséges lelkülettel szóljanak.

A bíráló jogáról a "nyugati magyarság" koncepció hívei sem akarnak lemondani. Eltérő nézeteiket vagy ellenzéki felfogásukat azonban mértéktartással és visszafogottan fejezik ki. Szöllősy Árpád szerint: "Az emigrációnak mint ilyennek a feladata megszűnt, de maradt szerepe továbbra is. Én ezt abban látom, hogy Magyarországon minden jó dolgot támogasson, és minden rossz dolgot kritizáljon". Skultéty Csaba úgy véli, hogy politikai emigráció ugyan már nincs, a nyugati magyaroknak azonban van politikai feladatuk.⁶² Oplatka András pedig ezt mondta: "ma már nem létezik emigráció a szó politikai értelmében... az az emigráns, aki annak ellenére, hogy Nyugaton nagyon tisztán elmondja a véleményét, akkor jön és megy *{mármint Magyarországra, B. Gy.}*, amikor akar, már nem tartozik a klasszikus értelemben vett emigrációhoz. Az *emigráns* azért más képlet. '90 tavasza óta ez a képlet az én számomra teljesen eltűnt. Aki magát ma Nyugat-Európában emigránsnak hívja, azt nem tudom hitelesnek elfogadni".⁶³ A brüsszeli Czigány Imre a következőket állapította meg: "Az emigráció fogalma azt tartalmazza, hogy egy diktatórikus államban valaki politikai, vallási vagy egyéb okokból üldözésnek van kitéve és ezért az országot emberi jogai és szabadságigénye kielégítése céljából menekülés formájában elhagyta. Ennek a fogalomnak már 1989 előtt sem tett eleget nagyon sok magyar, aki nyugatra jött. De legkésőbb Magyarország demokratikus átalakulásával többé nem beszélhetünk emigrációról".⁶⁴ A svájci Kovács Andor szerint: "A rendszerváltozással a Nyugaton élő magyarság megszűnt emigráns lenni. De *iure* és *de facto*. Nyugaton mindenki, aki eljött Magyarországról 1945-től 1990-ig, úgy szerepel, mint aki a kommunizmus elől elvből elmenekült. Természetesen sok gazdasági menekült volt vagy kivándorolt, de jogilag így volt, ezért az egyesületek, szervezetek a maguk alapszabályában kimondták, hogy fő céljuk a kommunizmus magyarországi diktatúrájának megtörése, megszüntetése. Amint demokratikus kormány alakult, ezek az alapszabályok végeredményben semmissé váltak, betöltötték küldetésüket. Egyébként ennek a generációnak kihalásával a politikai célú és érdeklődésű emigráns diaszpóra kihal".⁶⁵

Mindezek ellenére változatlan az elnevezés körüli kettősség és ez tartósnak is ígérkezik, miután semmilyen nyomós ok nem szól sem az egyik, sem a másik kizárólagossága mellett.

5. *Meghiúsult remények*

Az 1990 utáni hazai és nyugati sajtó bőséges tárházát nyújtotta a belső fejleményeket kívülről figyelő vagy azokról a helyszínen tapasztalatokat szerzett magyarok panaszainak. Ezek nagy része a csalódottság hangján arról szólt, hogy mely remények és várakozások maradtak kielégítetlenül az új Magyarországon.

Mindjárt a kezdet kezdetén Stirling György az otthoni magyarság és az emigráció közötti bizalmatlanságot tette szóvá. Az emigrációt elismeréssel illette, mert - mint írta: "tudatosan igyekszik levetkőzni előítéleteit és nem azt firtatja, hogy vajon az otthoniak közül ki mennyire sárosódott be a múltban, hanem feledve a régi sérelmeket, kitárt szívvel, maximális segítőkészséggel közeledik a Hazához, hogy képességeivel, tapasztalataival és anyagi erővel segítse az otthoni kibontakozást, az otthoniak emberibb életkörülményeinek megteremtését. Ezt a készséget a politikai emigráció megmutatta a választások idején is, amikor sokan közülünk önként vállalták a segítséget az előkészítő kampányban. Sőt e 'szakmában' jártas amerikai szakembereket is beszerveztünk, hogy Magyarországra menve tanácsokkal lássák el a hazai pártokat". Mit kaptunk a másik oldaltól, mármint az otthoni magyarságtól?

- tette fel Stirling nyomban a kérdést. A válasza: "Tessék-lássék invitáláson kívül bizony édeskeveset. Az invitálás inkább csak a dollárnak és a nyugatnémet márkának szól, de (ha ezt a rosszmájú megjegyzést nyomban vissza is vonom) akkor se több, mint a magyar ember hagyományos vendégszeretetének formális megnyilvánulása. Mi azonban mást vártunk! Tárt karokat, hívó szót vártunk, elsősorban nem a rokonok, a régen nem látott hozzátartozók, ismerősök, a magyar társadalom, hanem a hatalom részéről".⁶⁶ A kanadai Nagy György jóleső érzéssel állapította meg, hogy míg "az otthoniak körében a lassú vérnélküli forradalom, talán éppen lassúsága miatt, nem váltott ki kitörő lelkesedést", az emigráció örömmel és megnyugvással fogadta: "Nagy megkönnyebbülés és elégtétel volt számára, hogy nem harcolt hiába, a kommunizmus megbukott. Már csak felszámolása van hátra. Különösen nagy érzés volt ez az emigráció azon tagjai számára, akik nem voltak hajlandók kompromisszumot kötni a kommunistákkal, végleg kitartottak amellett, hogy csak teljes demokratikus átállás hozhatja meg a szabadságot a nemzet számára". Nagy György biztosította az 1990-es választásokon győztes politikai erőket, hogy az emigráció és a külföldi magyar sajtó "minden lehetőt megtett és megtesz, hogy segítse a rendkívül nehéz helyzetben lévő új rezsimet a szabadpiaci gazdálkodásra és parlamenti demokráciára való átállásban". A nyugati magyar érzelmek viszont nem igen találtak viszonzásra a hazában

- vélte a szerző.⁶⁷ Sári Gál Imre Clevelandben élő író a hazatelepülőket sújtó pénzügyi előírásokat tette szóvá és elpanaszolta, milyen bürokratikus nehézségek akadályozzák a hazatelepülők szándékainak megvalósítását. Rögtön ki is számította, milyen óriási dollárösszegekhez juthatna az ország, ha - csak Amerikára és Ausztráliára gondolva - nyugdíjas magyarok ezrei könnyűszerrel visszaköltözhetnének hazájukba.⁶⁸ Az előbb említett Nagy György észrevette, hogy az emigránsok és az otthoniak várakozásai eléggé eltérnek egymástól. Az előbbieket azt hitték, hogy a hazaiak a nemzet nagy kérdéseiről ugyanúgy gondolkodnak, mint ők és tudják, hogy mit tettek ez ügyekben. Az otthoniak azt várták, hogy a nyugatiak honfiúi lelkesedéssel térnek haza, hozzák magukkal a sok dollárt és segítik felépíteni az új hazát. Amikor azután szembesültek velük: "Azt vetették szemükre, különösen első hazai látogatásukkor, hogy elamerikaiasodtak, vagy elkanadaiasodtak és ebből eredő fölényükkel most nekik akarnak tanácsot adni a demokrácia felépítésére, a piacgazdálkodás bevezetésére. 'Mi nyegven éven át szenvedtünk,

gürcöltünk' - mondták - 'most hogy végre szabadok vagyunk, mi akarjuk felépíteni az új hazát, új életünket. Ti segíthettek, de ne szóljatok bele abba, amit mi csinálunk.'" A Nyugaton élő magyaroknak meg kell érteniük, hogy - folytatta a kanadai újságíró -: "Otthon nem tekintenek bennünket hősöknek. Le kell nyelnünk azt az otthon általános, de hamis felfogást, hogy könnyű életünk volt idekint és hogy nem jár elismerés azért, amit magyar vonalon tettünk. Úgy kell vennünk, hogy a kommunizmus elleni harcunk és a magyar életkérdések védelmében kifejtett munkánk hazafias kötelesség volt, amiért nem jár vállvergetés. El kell fogadnunk, hogy az emigráció politikai szerepének vége. Most a demokratikusan megalakult magyar kormányra hárul a magyar érdekek védelme. Nekünk most az a feladatunk, hogy ezt a kormányt segítsük munkájában".⁶⁹

Keserű tapasztalatról adott számot a venezuelai Irsay György. Egy magyarországi lapban megjelent olvasói levele szerint: "Az emigráció tisztában volt azzal, hogy Magyarországnak súlyos gazdasági problémái vannak. Egy elavult, lerobbant gyáripar, külterjes, költséges mezőgazdaság, rossz munkaerőpiac, elavult vállalatvezetési modellek és nem utolsósorban a hatalmas külföldi adósság okozta forgótőke-hiány. Jó néhányan azok közül, akik évtizedes nemzetközi vállalatvezetési vagy nemzetközi könyvvizsgálói gyakorlatra tettek szert, azt hittük, hogy hazafias kötelességünk az ország gazdasági helyzetén javítani vagy a piacgazdaságra való átállásban segíteni. Biztosan nem mindenki, de sokan hajlandók lettek volna egy évet ingyen vagy szimbolikus összegért dolgozni, csak hogy lássák hazájukat minél előbb talpra állni. Azt hittük, tárt karokkal várnak. Csak Budapesten vettük észre, hogy szó sincs róla. Amint kiderült, hogy a munkára, például egy állami vállalat számvitelének a korszerűsítése, vagy egy minisztérium belső ellenőrzésének a megszervezése, jelentkező személy 49-es emigráns, máris jött a lemondás. Ha jött. Legtöbbször nem is válaszoltak".⁷⁰

Bezerédj Zoltán kölni író és rádiószerkesztő ugyanabban a lapban arról számolt be, hogyan festett nála a hazával kialakult "adok-kapok" viszony. Miután hosszan tartó sanyarú egzisztenciális állapotok után jó álláshoz jutott, huszonöt év alatt sikerült szép összeget félretennie. "A megtakarított pénzből - írta - nemrégiben több millió forintot ajánlottam fel az egyik magyar állami intézménynek - a magyar kultúra támogatásának céljaira. Ugyanakkor a napokban megkaptam az értesítést: száznyolcvanötezer forintot kapok kártérítésként annak a nagy kiterjedésű, kerttel összefüggő családi háznak a feléért, ahol születtem és amelyet 1953-ban államosítottak".⁷¹

A budapesti lapok gyakran közöltek leveleket, amelyekben a hazatértek vagy hazatérni szándékozók mondták el panaszait. Egy amerikai olvasó olyan törvénykezési intézkedéseket tett szövé, amelyekből azt a következtetést vonta le, hogy: "Számomra a törvényhozás üzenete hozzánk, a száműzetés nehézségeivel sikeresen megbirkózott és öregségükre megfáradt magyarokhoz egyszerű és érthető: 'Messieurs, rien n'est changé' (Uraim, semmi sem változott!)". Valóban elkedvlenítően hatott például Nyugaton élő, de budapesti tartózkodásaikra szállásul szolgáló lakás vételével foglalkozó magyar állampolgároknak, hogy a lakásvásárláshoz magyar útlevelet, egyéb ügyletekhez ráadásul magyarországi illetőséget, vagyis személyazonossági igazolványt

Is kértek. Azon túl, hogy nem volt elegendő a magyar állampolgárság igazolása, további korlátozások nehezítették külföldi magyarok - legtöbbször idegen devizabevétellel is kecsegtető - teljes, vagy részleges bekapcsolódását a hazai . életbe. És, ha kínálkozott is mód erre, hivatali packázások vették el az emberek kedvét. Ugyancsak hazatelepülő amerikai magyar nyugdíjas olvasói levelében szomorúan állapította meg: "Nagyon furesza ez a bánásmód, hogy hosszú várakozásnak és bürokratikus huzavonának tesznek ki bennünket hazatelepülni kívánó sorstársaimmal. Megértjük, sok velünk a munka, sok az adminisztráció, de ez a fél év azért mégis méltánytalan, jóval hosszabb a várakozás, mint amire számítottunk". Bizony a várakozás! Nyugaton elképzelhetetlen, hogy mire képesek "hivatali közegek", ügyintéző tisztviselők, akiket azért fizetnek, hogy a lakosság rendelkezésére álljanak. Nyugatiaknak meglepő és érthetetlen az a nyugalom, türelem, alázatos beletörődés is, amellyel a hazai magyarok az idegőrlő megvárakoztatásokat elviselik. Ezeket nem a sok munka és sok ügy, hanem a tisztviselők kényelme és közönye okozza. A kanadai Magyarság egy munkatársa, Domokos Sándor magyarországi tapasztalatait összegezve, azt írta, hogy valahányszor bement az OTP bankjába "az ügyfelekkel való bánásmód szívélytelen volt és legkisebb jelét sem mutatta annak, hogy törekednének a lassú kiszolgálás javítására. Például a két ablak közül, ahol a devizaügyeket intézik, gyakran csak egy ablaknál ült tisztviselő. De ha ketten vannak is, mindig a telefonhívásokat intézik előnyben az ott várakozókkal szemben". A cikkíró szerint a tisztviselők közül igen sokan "még mindig a mindenható állam képviselőinek érzik magukat. Még mindig csak az ő idejük a fontos, az ügyfél pedig legyen hálás,, ha kiszolgálják".⁷² Ilyen tapasztalataik majd mindenkinek vannak és az OTP még nem is tartozik a legérzékletlenebb intézmények közé.

A külföldi magyar cserkészlet 1993-as tevékenységéről készített beszámolójában Bodnár Gábor említést tett egy cserkész magyarországi tapasztalatairól. Szerinte: "Otthon nem értik, milyen volt mindent elveszíteni, DP-barakkjaiban menekült életet élni, majd valahol a tengeren túl újrakezdeni. Húgommal - úgy látjuk - két szék között a pad alá estünk. Teljesen amerikaiak soha nem leszünk. Viszont Magyarországon éreztetik velünk, hogy külföldiek vagyunk".⁷³ Saáry Éva egy hazai látteleletét azzal fejezte be, hogy otthon "az emigrációval is újra elromlik a viszony, s nekünk (legtöbbszörünknek) már nincsenek számlálatlanul éveink arra, hogy kivárjunk valami jobbat. Kezdünk belefáradni, beleunni a sziszifuszi küzdelembe, s - *noha nem helyes* - lemondóan legyintünk: - Kedves hazai honfitársaink, egyék meg, amit főztek!"⁷⁴ A magyarországi közviszonyok legélesebb bírálói közé tartozó Stirling György nem látszik osztani a keserű lemondás és visszahúzódás gondolatát. Attól is eltanácsol, hogy tapasztalataik alapján a kintiek ismét a szembenállást részesítsék előnyben. Az 1994-es választások után ezt írta: "Az emigráció természetesen nem gondol olyan konfrontációra, ami a pártállami diktatúra idején a barikád másik oldalára kényszerített bennünket, amelynek másik oldalán a kommunista kormány állt, de nem a magyar nép. Az emigráció a jövőben sem a kákán is csomót kereső és mindenáron gáncsoskodó ellenzék szerepét akarja játszani, hanem konstruktív kritikai feladatokra készül. Nem fogjuk megtagadni az elismerést attól, ami jó, aminthogy nem rejtjük majd véka alá kifogásainkat sem. Figyelünk".⁷⁵

Egy magyarországi látogatás után visszatérve - még 1991-ben - Makra Zoltán, a Nemzetőr főmunkatársa egy lehangoló jelenséget tett szóvá. "Hazánkban tanúi lehetünk - írta - egy veszedelmesen terjedő csüggedésnek, önbizalomhiánynak és az egymás ellen érzett gyűlölködésnek... Tudom, drámai helyzetekben helytállni, ez inkább megfelel a magyar lelki alkatának, de szívós helytállással dacolni a mindennapok nehézségeivel, ez olyan lelki erőforrásokat igényelne, amivel egy olyan tüzes szívű nép, mint a miénk, nem rendelkezik. Mégis, tartani kell a lelkeket. Egy olyan nemzet, amely létrehozta az 56-os csodát; amely Rákosi és Kádár alatt nem veszítette el önbizalmát, most csüggedjen el?"⁷⁶

Charles Gáti (Károly) amerikai külpolitikai szakértőnek és írónak három évvel később egy más jelenség tűnt fel Magyarországon járva: "Az országban óriási elkeseredést tapasztaltam - írta - és egy ennek megfelelő *nosztalgiát* a Kádár-rendszer utolsó éveit iránt. Meg kell mondanom azonban, hogy bár

- legalábbis kívülről nézve - én ezt a nosztalgiát megértem, de mégis irreálisnak tartom. Éspedig azért, mert az a bizonyos kádári jólét, ami volt, a telekvásárlás, lakásépítés és egyéb tulajdonképpen azért jöhettek létre, mert Kádárék óriási kölcsönöket vettek fel, hogy meghosszabbítsák rendszerüket. Ezért is remélem, hogy itt nem lesz olyan kormány, amely hasonló politikát folytat - különösen gazdasági téren -, vagy bármiképpen megpróbálja, hogy visszatérjen diktatórikusabb metódusokhoz".⁷⁷

Darányi Ferenc, a bécsi "Europa"-Club volt elnöke szerint: "A rendszerváltozástól mindenki a jóléti állam létrejöttét várta...", helyette "mindaz, amit Rákosi Mátyás idegen világnézet szellemében elkobzott, afölött a rendelkezést a kormány átvette s a költségvetés hiányának fedezésére elkótyavetyéli".⁷⁸ Jakabffy Ernő arra hivatkozva, hogy hite szerint a nyugati magyarok többsége véleményét tolmácsolja "Csalódott szigetmagyarság" című cikkében ezt írta: "Három évvel ezelőtt más, nagyobb várakozásokkal fogadtuk a fordulatot. Reményeink, sajnos, nem teljesültek, vagy legalábbis nem úgy, ahogy szerettük volna. Ennek, persze, az itthoni okok mellett oka volt a szétágazó, nehezen áttekinthető nemzetközi helyzet is. Ettől azonban még nem kisebb a csalódásunk. Elsősorban az igazságtétel elmaradását fájjaljuk. Nem fővételre gondolunk, természetesen, de azt elvártuk volna, s elvárjuk a továbbiakban is, hogy a bűnösöknek fejükre olvassák vétkeiket, és félreállítsák őket a fő sodrásból. Illetve volna érdemi elégtételt adni azoknak, akiknek belegázoltak az életébe. A nyugati magyar csalódott a kormánynak a szigetmagyarsággal kapcsolatos magatartásában is. Tudván tudjuk, megértjük és elfogadjuk, hogy a magyar kormánynak minden eszközzel a kisebbségben élő kárpát-medencei magyarságot kell segítenie. Kivált, hogy korábban évtizedeken át egyedül az emigráció magyarsága törődött e magyarok sorsával. De úgy érezzük, eközben a szigetmagyarságot mint ha egy kicsit a háttérbe szorították volna. Nem figyelnek valós vagy vélt sérelmeinkre, nem tesznek semmit közérzetünk javításáért. Különösen az amerikai magyarság körében, de például Svájcban, Németországban is az a vélemény: sokkal többet tudnánk nyújtani ennek az országnak, ha erre igényt támasztanának, lehetőséget kínálnának".⁷⁹ Az előbb már említett Irsay György egy további írásában szertefoszlott álmokról elmélkedett.

"Az 1989-es és 1990-es események - emlékezett vissza - felrázták a nyugati magyar kolóniákat letargiájukból. A vágy, egy nap hazatérni, felerősödött. A több évtizedes várakozás realitása után hirtelen úgy tűnt fel, hogy az Isten jó hozzánk, az álmunk megvalósul, hazamehetünk! Százezres látogató csoportok, elsősorban persze azok, akik eljövételük óta nem léptek magyar földre, siettek vissza. Siettek megtudni, mikor lehet visszaköltözni Budapesten aztán hamar felvilágosították az emigránst, hogy senki se várja... Ha anyagilag meg tudja engedni magának, élhet az országban, de beleszólása az ország irányításába nincs. Véleményére senki se kíváncsi. Befolyása nulla".⁸⁰

Az iménti nézeteket téves lenne többségi véleményeknek minősíteni, hiszen nem készültek felmérések vagy közvéleménykutatások arról, hogyan ítélik meg a nyugati magyarok az őket foglalkoztató egyik vagy másik kérdést. A szövegek olykor élesek, végletesek és bántóan nyersek. Gyakran több bennük a csalódás okozta hirtelen indulat, mint a valóság hiteles ábrázolásának erénye. A mértéktartást, kiegyensúlyozottságot, arányérzéklet elnyomja a túlzásra való hajlam. Az idézett tapasztalati tények és megfigyelések azonban oly gyakoriak voltak, hogy nem lehetett kétséges, valóban égető problémákat érintettek.

Bármennyi csalódás érte is a nyugati magyarokat és bármily sok reményük ment füstbe, az 1990-ben kezdődött rendszerváltozás felszabadító érzését és a demokrácia győzelme okozta örömet mindez nem gyengítette, a szabadságban újjászületett Magyarország képét nem homályosította el. Egy dologban mindenképpen különbözött a nyugati magyarság a hazai társadalomtól. Romló közérzete, elégedetlensége a belső helyzet alakulásával és az uralmon lévőkkel szembeni bizalmatlanság - ellentétben a magyarországi lakosság egy tekintélyes részével - senkit sem indított arra, hogy a Kádár-korszak végső szakasza iránt bármily csekély nosztalgiát is érezzen. Persze, a nyugatiakat a sanyarú hazai gazdasági állapotok nem érintik, tehát nem érezhetik át azoknak az ország lakóira gyakorolt hatását. A kintiek szerint azonban nem megoldás a demokrácia és a piacgazdaság bajai ellen védelmet és orvosságot a múlt megbukott eszméitől, módszereitől és személyeitől várni.

6. Igazságtétel, kárpótlás, választójog

Ha azt kérdezzük, hogy az 1989-90-es fordulatot követően a hazához való viszonyban mely ügyek foglalkoztatták legerősebben és legtartósabban a nyugati magyarokat, minden kutatási anyag azt igazolja, hogy ezek az *igazságtétel*, a *kárpótlás* és a *szavazati jog* volt. Az igazságtétel azért, mert az emigránsok tekintélyes része a régi rendszer üldöztette, elítéltje, bebörtönöztette, kifosztotta, az önkényuralom áldozata volt, az ország lakosságának jelentős hányadával együtt. Nem volt tehát számára közömbös, hogy az új Magyarország igazságot szolgáltat-e neki és elmarasztalja, vagy legalábbis megnevezi-e a vétkeket. A kárpótlás azért érdekelte őket, mert soknak közülük elvették házáat, lakását, földjét, üzletét vagy más vagyonát. És végül a hazával való szoros kapcsolatok jelképe lehetett volna, ha azok a külföldön élők, akik magyar állampolgárságukat igazoló okmánnyal rendelkeznek, az országgyűlési választásokon szavazati jogot kaptak volna.

Ami az *igazságszolgáltatást* illeti, a személyes természetű jóvátétel nagyrészt megtörtént. Elmarasztaló bírósági ítéleteket megsemmisítettek; nemcsak országos híró személyiségeket, de egyszerű polgárokat is rehabilitáltak, posztumusz megtiszteltetésben és megbecsülésben részesítettek; katonák elmaradt előléptetéseit utólag pótolták; tudósok, művészek, szakemberek tudományos vagy szakmai testületi tagságát helyreállították, és az elszenvedett rabságért és meghurcolásért járó némi anyagi kártérítésre is történtek törvényes intézkedések. Akik a korábban üldözöttek vagy hátrányos megkülönböztetésben részesítettek közül életben maradtak, azok nagyrészt elégedettek lehettek a magyar állam felelősségérzetével és gondoskodásával.

Ugyanez nem mondható a vétkesek megbüntetéséről vagy tetteik nyilvános megbélyegzéséről. Már 1989 végén, amikor választásokra készült az ország és biztosra volt vehető a demokrácia győzelme, a kommunista uralom áldozatai és üldözöttjei közül többen a legsürgetőbb feladatok közé sorolták a bűnösök felelősségre vonását. A Münchenben élő Benkő Zoltán - volt recski rab - bíróság elé kívánta állíttatni a hírhedt haláltábor szadista őrét. Egy interjúban megjegyezte: "nem egy ember felelősségre vonásáról van szó. Ez az ember - mondta - egy modell, egy típus, olyan valaki, aki embertelenségek sorozatát követte el... sémimképpen nem a bosszúvágy vezet, hanem az igazságszolgáltatás igénye". Benkő hozzátette, hogy "ha valaki politikai okokból gyilkol, vagy más bűncselekményeket követ el, például ártatlan áldozatokat megkínoz, az szerintem minősített bűncselekmény, s az emberiség ellen elkövetett bűntettek Európa egyetlen kultúrállamában, tehát Magyarországon sem évülhetnek el. A szóban forgó eset pedig ilyen. Sőt súlyosabban esik latba az a tény, hogy a recski kényszertáborban ezeket a bűncselekményeket nem a háború idején, hanem 'békeidőben' követték el".⁸¹

Az *Európai Szabad Magyar Kongresszus* 1990 Őszén kiadott nyilatkozatában megállapította, hogy: "Hazai társadalmunk jelentős része érthetetlenül szemléli az igazságszolgáltatás terén tapasztalható egyhelyben való topogást is. Senki sem kíván 'boszorkányüldözést', de sérti a nép igazságérzetét és a jogrendet ha az elmúlt rendszer idején az emberiség ellen elkövetett - és a mai nemzetközi jogfelfogás értelmében el nem évülő - nyilvánvaló bűntettek büntetlenül maradnak és a bűnösök elkerülik a felelősségre vonást".⁸²

A *Nemzetőr* 1991 elején arról tudósított, hogy levelek tömegét kapja, amelyekben azt sürgetik, hogy a lap követelje mindazoknak a felelősöknek az elszámoltatását, akik az országot a politikai, gazdasági és morális csődbe juttatták. "Ez a magyar nemzet igazságérzetének a kielégítése lenne - írta a müncheni lap. A gazdasági bűncselekmények elkövetőin kívül főleg azok elszámoltatásáról lenne szó, akiket népellenes bűncselekmények alapos gyanúja terhel. Így először is a gyanúsítottak néven nevezése, a felhozott vádak kivizsgálása és szükség esetén bírósági felelősségre vonás szükséges".⁸³ Tóttösy Ernő ugyanakkor kijelentette: "A szabadság törvénye: az igazság! Érvényesüléséhez az kell, hogy ezt az igazságot szolgáltatassák is. A jelen magyarországi 'váltás'-ban nem érezzük az igazság érvényesülését". A *Nemzetőr* jogi szakértője a törvényi előírások, értelmezésük és a lehetőségek felvázolása után szükségesnek nevezte, hogy a népellenes és köztörvényes bűnösök felett az igazságszolgáltatás mondjon ítéletet.

Óvott ugyanakkor a boszorkány üldözéstől és a bűncselekményeket el nem követett személyek elleni megtorlástól. Szerinte: "Minden polgár a *cselekedetei* és nem a párttagsága alapján felelős. A magyar nép - más népekhez hasonlóan - nem hunyhatja be szemét a keserű sorsát előidéző számos bűncselekmény előtt. Azok a megtévesztett, vagy az egypártba kényszerített százezrek, akik tévúton vitték sorsuk terhére, úgyis meg fogják találni az egy akolban egyesülő országot. A szabadsághoz hozzátartozik az igazság ismerete, és a magyar nép szeretné tudni ezt az igazságot Mert ez a szabadság törvénye és a valódi megbékélés ára".⁸⁴

A Svédországban élő erdélyi menekült tanár és kisebbségi jogvédő, Tóth Károly Antal - emigráns társai többsége véleményét is kifejezve - az Alkotmánybíróságnak az elévülési törvénnyel kapcsolatos állásfoglalásához fűzött észrevételt. Ezt írta: "Egy ország jogrendszerének minden vonatkozása - így a jogbiztonság követelménye is - az egyéni és társadalmi igazságszolgáltatást, az igazság szolgáltatását hivatott megalapozni és lehetővé tenni. A jogbiztonság nem önmagáért való elv, érvényesítése nem rigorózus formai, hanem tartalmi követelmény- Az igazság érvényesítésének gyakorlata nélkül a jogbiztonság követelményének betű szerinti alkalmazása az alkotmányos büntetőjogban tartalom nélküli formává válik. Itt nem csupán arról van szó, hogy az ország közvéleményének jelentős része - nem bosszút - erkölcsi elégtételt kíván az elszenvedettékért. Hanem sokkal inkább arról, hogy az ország népének a bizalma indokoltan inog meg annak az új rendszernek (vagyis: nem egy pártnak és nem egy kormánynak, hanem az újonnan létrejött többpártrendszernek) a jogrendszerével szemben, amennyiben a súlyos bűncselekményeket elkövetők továbbra is háborítatlanul élvezhetik 'munkájuk' mások által megszenvedett gyümölcseit".⁸⁵ Az Alkotmánybíróság döntéséről a *Németországi Magyar Szervezetek Központi Szövetsége* - Szutrély Péter elnöklete alatt - ugyancsak véleményt nyilvánított. Nyilatkozatában - amelyhez a *Magyar Szabadságharcos Világszövetség Európai Kongresszusa* is csatlakozott - megállapította: "Az ország első szabadon választott parlamentje a nemzetközi emberi jogok, erkölcsi normák figyelembevételével úgy döntött, hogy az 1945 után elkövetett politikai gyilkosságok törvény szerinti megtorlása nem kerülhető el. A diktatúra alatt elpalástolt embertelenségek elkövetőit a jogállam elvei alapján felelősségre vonja, ezzel az áldozatok százainak emlékét megtiszteli, hozzátartozóiknak elégtételt ad... Az Alkotmánybíróság ezt a törvényt alkotmányellenesnek minősítette... Az Alkotmánybíróság döntését egyértelműen elítéljük, azt az általános emberi jogok figyelmen kívül hagyásának tekintjük, és megállapítjuk, hogy e döntés Magyarország nemzetközi tekintélyének nagymértékben árt. Mindez számunkra, akik az ország határain kívül szabad demokráciában élünk, megmagyarázhatatlan, elfogadhatatlan".⁸⁶

Benkő István Kaliforniában tanító teológus szerint: "A koncepciók perek vérbíráinak, a verőlegényeknek, a szadista vallatóknak, a politikai rendőrség és 'igazságszolgáltatás' hírhedt pribékjeinek felelniök kell bűneikért! A népellenes bűnök és az emberiség ellen elkövetett bűnök *soha nem évülnek el*". Nyomban hozzátette azonban, hogy: "Nem szabad bűnösöket összetévesztenünk az áldozatokkal. Nem szabad azt képzelnünk, hogy csak azok lehetnek hazájukat szerető jó magyarok, akik ellent tudtak mondani a mindenhol jelenlévő kényszernek, akik óriási lemondásra voltak képesek egy életen keresztül...

Honfitársaink kiközösítése azon nemzeti közösségből, melyhez szívük szerint örökké tartoztak azon az alapon, hogy kommunista párttagok voltak (nem pedig ízig-vérig kommunisták), nagy hiba lenne, amelynek nem szabad megtörténnie". Sürgette végül, hogy: "Azokat a személyeket, akik a pártállam idején a hazugságok özönét zúdították a népre és akik éjjel-nappal dicsőítették a Kádár rendszert, azokat haladéktalanul el kell mozdítani helyükről".⁸⁷ Egy másik teológus, Mihályi Gilbert, az Egyesült Államokból Szombathelyre költözött premontrei kanonok és közíró a jogállam elkötelezettjeként azt kérte, hogy a jogállam "legyen az, amit ígér: biztosítsa a törvényt, és ne engedje büntetlenül futni a bűnöst, ne adjon neki a büntetőjogi felelősségre vonás alól mentességet. Tegyük meg, kérem, mindent, hogy a jogbiztonság valóság legyen. Egyik teendő az elévülés idejének egy emberöltőre való elhalasztása. De van-e egyáltalán szükség elévülésre? Úgy tudom, hogy Belgiumban, Hollandiában, Olaszországban, Ausztriában, Franciaországban stb. a gyilkosság üldözhetősége nem évül el".⁸⁸

Miután az igazságtétel tekintetében is jelentkeztek fékező erők, az 56-os szervezetek 1992. decemberi budapesti állásfoglalásáról szólva Zimányi Tibor, a *Történelmi Igazságtétel Bizottsága* elnöke a következőket mondta: "Bosszúról, megtorlásról nem lehet beszélni, lényegében csak azok megnevezéséről van szó, akik ezt az országot az idegen megszállóknak eladták és ezen keresztül erkölcsileg és anyagilag tönkretették... Az áldozatoktól és a megsarcolt lakosságtól ezek a bűnösök még nem kértek bocsánatot, s egyre inkább nem mutatnak megbánást. Ezért felhívják {mármint az 56-os szervezetek, B. Gy.) az Országgyűlés figyelmét: tegyen meg mindent, hogy legalább a betervezett törvényjavaslatok minél hamarabb hatályba lépjenek".⁸⁹

Az igazságtétel máig megoldatlan kérdés és ami történt, alig felel meg nyugati magyarok által a rendszerváltozáshoz fűzött reményeknek és várakozásoknak. Erős ugyan bennük a múlt lezárásának és a megbékélésnek a vágya, de mint az iménti vélemények mutatják, ennek eléréséhez legalábbis a bűnösök megnevezésére ínnp szükség.

Az anyagi *kárpótlás* ügye még azoknál is több Nyugatra menekült magyart érintett, mint akik az igazságtételre vártak. És amint az utóbbit nem sikerült közmegegyezéssel lezárni, a kárpótlás dolgában sem született, ha nem is mindenkit, de legalább a többséget kielégítő megoldás. Ismeretes, hogy a nyugati magyarok mily nagy részét érte súlyos anyagi veszteség 1945-től, de különösen 1949-től kezdődően. Sokan azok közül, akiket a háború utolsó szakaszában köztisztviselőkként vagy katonákként Nyugatra telepítettek, akik a szovjet megszállás, majd a terror elől elmenekültek, akiket politikai okokból elűldöztek, akik szabadságukat vagy életüket mentendő távoztak, akik az ötvenhatos áradattal kerültek emigrációba, földjüket, házukat, kertjüket, lakásukat és egyéb vagyontárgyaikat hagyták hátra. Ezeket - ha előbb nem történt meg - törvény vagy rendelet alapján gyakran egyszerűen hatósági eljárással kisajátították, elkobozták, államosították, eltulajdonították. A kommunista uralom alatt hatalmas ingatlan és ingó vagyonok kerültek az állampolgárok tulajdonából az állam vagy társadalom birtokába, ami egyet jelentett, hiszen az úgynevezett társadalmi vagyon feletti legfelső intézkedési jogot is a kommunista párt által irányított állam gyakorolta.

Ezen kívánt változtatni a demokratikus átalakulás után az új törvényes hatalom, az Országgyűlés. A nyugati emigráció nagyobbik része helyeselte, hogy napirendre került a veszteségekért történő kártérítés és a tulajdonviszonyokban bekövetkezett erőszakos kommunista beavatkozás áldozatainak adandó jóvátétel. Egy másik része - noha a jóvátétel méltányosságát nem kérdőjelezte meg - azt kérdezte, ki fizessen kártérítést a sérelmekért és anyagi károkért, elbírja-e az ország sokat szenvedett polgárai és száműzött hajdani polgárai anyagi veszteségei jóvátételét. A müncheni Juhász László például a *Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör* 1990. őszi első magyarországi konferenciáján elképzeltetlennek nevezte, hogy egy kárvallott magyar állampolgár fizessen egy másik kárvallottnak jóvátételt, hiszen - mint mondotta - a knmmnrnyrrms haszonélvezőinek szűk körén kívül az elmúlt negyven évben mindenki szenvedett a diktatúrától. Ez a felfogás népszerű volt hazai értelmiségi körökben, de érdemleges visszhangja az emigrációban nem támadt. Aki a kérdéssel foglalkozott, többnyire az egyéni jóvátétel híve volt, teljesíthetőnek és kívánatosnak tartva - ahol lehetséges - a kisajátított vagyontárgyak visszaadását.

Arról, ahogyan a parlament határozata alapján a magyar állam kártalanítani akarta a régi tulajdonosokat, Tóttösy Ernő kifejtette, hogy az "nincs összhangban sem a jogállamiság kritériumaival, sem a tisztességgel, de a gazdasági érdekekkel sem". A törvényjavaslat Tóttösy szerint újabb jogfosztás és az új Magyarország elvesztheti az emigránsok segítőkész tömegeit. "Vajon gondolnak-e arra a törvényt megszavazók - folytatta -, hogy az emigráció a 'rosszhiszeműség' ballasztját akaszthatja annak az államnak a nyakába, amelyet szeretne a volt hazájának tekinteni? Gondol-e nyugati felvilágosító és tiltakozó sajtókampányra?"⁹⁰ Ez a kampány meg is indult. A kanadai *Magyarság*, a *Nemzetőr* és más lapok tiltakozásra szólítottak fel, közölve a Miniszterelnökséggel, hogy a kártalanítás nem jelenti a tulajdon védelmét, csak a károkozás részleges jóvátételét. Viszont "amennyiben a vagyontárgy megvan (föld, telek, ház, villa stb.) a vagyontárgy visszaadásának és nem kártalanításnak van helye. A visszaadás lehetetlenülése esetén (pl. a házat lebontották) a kártérítést a közület (állam vagy község), vagy a rajta emelt vállalat térítse meg. Tiltakozunk az ellen az eljárás ellen, hogy az állam értékesítse a korábbi rendszer által jogtalanul elkobzott vagyont, s ugyanakkor a telekkönyvi tulajdon helyett nevetséges papír-kártalanítást ígérjen".⁹¹ Tóttösy Ernő szerint alaptalan az a "demagóg" állítás, hogy a koldusszegény állam nem tudja kártalanítani a vagyonától megfosztott több mint félmillió embert, hiszen a kártalanítási kötelezettség minimális, ha természetben visszaadja a telekkönyvben szereplő vagyont. Ez semmilyen módon nem fenyegetné anyagi csőddel Magyarországot. "Ugyanakkor - folytatta gondolatmenetét a belgiumi jogász - bizonyos, hogy a visszaadott földek, házak, telkek, garázsok tulajdonosai megtalálják a méltányos és gazdaságilag indokolt bérek/ tatarozások, vagy az üzleti forgalom nyújtotta eladások útját, amelyre sem állami pénz, sem állami vagyongazdálkodás nem kell. A visszaadás természetesen két esetre nem vonatkozhat: - ha az elkobzott vagyontárgy már nincs meg, (pl. a házat lebontották), és - ha az elkobzott ingatlanon üzem, épület stb. létesült".⁹²

Az iménti vélemény bő ismertetését az indokolja, hogy többé-kevésbé tükrözte az emigrációban észlelt nézeteket.

Az Országgyűlés 1991. június 26-án fogadta el a kárpótlásról szóló 1991/XXV. törvényt amely a tulajdonjog visszaadása helyett kárpótlási jegyekkel *tett* eleget az igazságtalanul okozott károk orvoslására vállalt kötelességnek. Töttösy Ernő ezt úgy kommentálta "A tulajdonfosztás új törvénye" című cikkében, hogy: "az igazságtalanságot nem lehet orvosolni még durvább igazságtalansággal". Azt sem adják vissza, amit minden akadály nélkül visszaadhattak volna.⁹³ Hasonlóan vélekedett az *Európai Szabad Magyar Kongresszus*, kijelentve, hogy: "Kárpótlási jegyek kibocsátása nem képezi a kártalanítás igazságos módját. Ha nincs akadálya, akkor az in natura visszaadás lenne az igazságos, a jogállamiságnak megfelelő megoldás. Kártérítésnek ott lesz helye, ahol az elkobzott vagyontárgy már nincs meg, vagy az ingóság eltulajdonításáért kell kárpótolni a károsultakat."⁹⁴

Többen emlegették szóban és írásban, hogy a volt kommunista rendszerű országok nem mind hártották el a tulajdon visszaadás gondolatát. Rupp László müncheni ügyvéd egy 1993. tavaszi cikke szerint csak Magyarország fogadta el azt az álláspontot, hogy természetben semmi sem adható vissza. Az előbbieken már említett 1991-es emigrációs tiltakozó irat szerint: "Szomszédaink közül a prágai kormány január 26-i ülésén elhatározta, hogy az 1948. februárja után állami tulajdonba vett földbirtokot ellenszolgáltatás nélkül visszaadja a tulajdonosának. A szófiai parlament 1991. február 1-jén törvényt fogadott el, amely szerint a bolgár parasztok a 2. világháború után elvett földjeiket visszakapják. A bonni kormány február 6-i ülésén ugyancsak törvényjavaslatot fogadott el, amely szerint az 1949 után a keletnémet kormány által állami tulajdonba vett vagyontárgyakat a régi tulajdonosoknak kérésükre visszajuttatják. Még a román kormány is visszaadja az elállamosított földeket".⁹⁵ Hozzá kell termi, hogy mindezek a reprivatizációk ugyan csak részlegesek voltak, hiszen bizonyos korlátozásokat és megszigorításokat tartalmaztak, mégis módot adtak természetbeni tulajdon visszaadásra. Rupp László szerint az albánok, a horvátok és a lengyelek is a reprivatizációs megoldás mellett döntöttek.⁹⁶

A kárpótlást igénylő nyugati magyarokat a tulajdon visszaadás elmaradása miatt érzett csalódás és elégedetlenség után újabb bosszúság érte: a szembesülés a magyarországi bürokráciával és lelketlen ügykezeléssel. Sokaknak ez volt első találkozásuk a hazai hivatali stílussal és bánásmóddal. Sok érdekelt tanúsítása szerint az ügymenet a magyar hatósági eljárás mód árnyoldalát mutatta be. Tisztázatlan illetékesség, a kérdőívek ügyében adott felemás felvilágosítás, hamis tájékoztatás, hosszú várakozás, lassú ügyintézés, a tisztviselők ügyetlensége és olykor kifogásolható modora mind hozzájárultak ahhoz, hogy az ügyfelek egy része eléggé rossz emlékekkel gondol a kárpótlási hivatalokra. Az Országos Kárrendezési és Kárpótlási Hivatal elnöke, Sepsey Tamás államtitkár kénytelen volt elismerni, hogy munkatársai sokszor hibáztak, amit annak tulajdonított, hogy kevesen voltak és "hatalatlanul nagy teher alatt dolgoztak". Hozzátette azonban, hogy: "A legfájdalmasabb ebben az, hogy olyan emberek ügyében tévedtünk, akiket életükben egyszer vagy kétszer megalázott az akkori politikai rendszer azzal, hogy elvette a vagyonát vagy a szabadságát. Így méltán teszik szövé, ha a kárpótlás során igazságtalanság éri őket a hivatal részéről".⁹⁷

A kárpótlás a nyugati magyarságból elégedetlenséget, zúgolódást, lemondást és kritikát váltott ki. Voltak, persze, akik megelégedtek azzal, amit kaptak. Voltak, akik ugyan nem érezték elégedettséget, de belenyugodtak a megváltoztatatlanságba. És voltak - számszerűen látszólag a legtöbben -, akik szóban vagy írásban adtak kifejezést csalódásuknak. A bécsi Darányi Ferenc "Nem ezt vártuk a rendszerváltástól" címmel a hazaiakról szólva, de nyugati társaira is gondolva ezt írta: "Lelkesítő tettekre vártak, s arra ébredtek, hogy elkobzott javaik ezután is elkobzottan maradnak, s az érték egy százalékát kapták fedezet nélküli papírban, amelynek kinyomtatása volt talán az egyedüli költség. Végül is fel lehet tenni a kérdést: hogy volt-e joga a kormánynak szabadon rendelkezni azzal a vagyonnal, amelyet Rákosi Mátyás jogtalanul kobzott el?"⁹⁸

A magyar parlamentnek tanácsos és ésszerű lett volna felmérnie az igényeket még mielőtt bármilyen jóvátételi elvhez és módszerhez folyamodott volna. Talán kiderült volna, hogy ez az igények nem is kielégíthetetlenek, és földek, telkek, házak, üzletek, műhelyek visszaadása, ahol lehetséges és bizonyos felső határig, megvalósítható. Aki sajátját annak állaga, pusztulása vagy átalakulása miatt nem kaphatta volna vissza, pénzbeli vagy más természetű megváltásban részesülhetett volna. Az érv, hogy szegény ország ezt nem vállalhatta, nem nagyon meggyőző, hiszen az állam kisajátításokkal, államosításokkal, elkobzásokkal hatalmas vagyonok birtokába jutott, amiből kielégíthette volna azokat, akik erre igényt tartottak. Reprivatizáció esetén viszont tetemes pénzüsszegek áramlottak volna az országba, hiszen valószínű, hogy aki földjét, kertjét, házát visszakapta volna, áldozott volna művelésére, hasznosítására, tatarozására, berendezésére. Az sem elképzelhetetlen, hogy a tulajdonosok jó része nemcsak pénzt fektetett volna be Magyarországon, de teljesen vagy részlegesen visszatelepedett volna. Mindez elmaradt, nemcsak a kormányzat politikája miatt, de azért is, mert a törvényhozók többsége (attól eltekintve, hogy akadtak szép számmal, akik még ezt a kárpótlást is sokallták), és a hazai társadalom jelentős hányada nem mutatott kedvet az anyagi természetű igazságtalanságok és méltánytalanságok természetbeni jóvátételére. Ezért sem a törvényhozó testület, sem az ország lakossága nem igen bújhatott ki annak a kérdésnek a megválaszolása alól, vajon az ország javát szolgálták abbéli magatartásukkal, hogy a kommunisták önkényes vagyontulajdonításait a demokratává lett ország legitím hatalmi szerveinek határozataival törvényerőre emelték. A nevenséges összegű kárpótlási jegyek állandóan csökkenő értékükkel végül valóban alig értek többet, mint amibe elkészítésük került. Az állam viszont telekkönyvileg is tulajdonosa lett felmérhetetlenül nagy értékű vagyontárgyaknak, földbirtokoknak, családi telkeknek és házaknak, bérházaknak, gyáraknak, üzemeknek, boltoknak. Nem volt meglepő, hogy hevesebb vérmérsékletű és indulatosabb emigránsok elkezdtek "legális rablás"-ról beszélni, és a nép által választott parlamentet az ország jó hírének ártó tulajdonszerzéssel, mások tulajdonán való osztozkodással vádolni.

Azt is kérdezték többen, hogyan buzdíthatja egy magántulajdonra épülő gazdaság hasznát és előnyét hirdető államhatalom a polgárokat a magántulajdon tiszteletére, ha maga is vét e kötelező tisztelet ellen. Voltak, akik ennek is szerepet tulajdonítottak a magántulajdon megbecsülésének ijesztő sorvadásában, a magántulajdon elleni erőszak, a rablások, fosztogatások,

lakásbetörések, autólopások, temetői sírok feldúlásai mai véstes elterjedésében. Feltűnő volt, hogy az emigráció sem szóban, sem írásban nem reagált a megtörténnél erősebben a kárpótlási jegyekkel való tulajdonmegváltásra, ezek szükségszerűen bekövetkezett értékvesztésére és velük való üzérkedésre. Más magyarázat erre alig kínálkozik, mint a nyugati magyarok idősebb nemzedékére jellemző húzódozás az önérdék kitergetésétől és az anyagi javakért való nyilvános küzdelemtől. Erezhető volt annak a régi szemléletnek a továbbélése, hogy "úriember nem beszél pénzről", vagyis nem kelti annak látszatát, hogy a pénz és vagyon túlon túl érdeklí és foglalkoztatja.

Mindenkit kielégítı és megnyugtató rendezésre számítani hiú remény lett volna. Lehangozó volt viszont, hogy az érdekeltek túlnyomó többsége csalatkozott és csak kevesen éreztek elégedettséget.

A nyugati magyarok *választójoga* elıször az 1989. november végi országos népszavazás elıtt vetıdött fel, azonban anélkül, hogy közeli megvalósulásának lehetősége megnyílt volna, hiszen a még érvényes törvények szerint választójog csak az országban állandó lakóhellyel rendelkező magyar állampolgároknak járt. 1990 januárjában Lipták Béla a lengyel példára hivatkozva, erősen politikai meggondolásból, sürgette a választójog kiterjesztését a Nyugaton élı magyar állampolgárookra. Szerinte: "Ahhoz, hogy 1990 márciusában a választás tényleg rendszerváltozást (s ne csak reformot) eredményezzen, ahhoz, hogy az új kormányhoz tényleg bizalma legyen úgy a magyar népnek, mint a nyugati politikusoknak és üzletembereknek, ahhoz szükséges, hogy a kommunisták összes árnyalata és válfaja kisöpörtessen a hatalomból. Ennek a célnak eléréséhez szükség lesz a nyugati magyarság szavazataira is".⁹⁹ A Lipták által vezetett Magyar Környezetvédelmi Alap felszólította a nyugati magyarokat, hogy írjanak Szürös Mátyás ideiglenes köztársasági elnöknek, kérve a szükséges lépések megtételét ahhoz, hogy a kettıs állampolgársággal rendelkezők részt vehessenek a márciusi országgyűlési választásokon.¹⁰⁰ Ez egyebeken kívül az idı rövidsége miatt sem valósulhatott meg. A kérdés azonban egy idı után ismét elıtérbe került.

1992 márciusában kanadai magyarok felvetették a náluk is járó magyar parlamenti küldöttségnek, hogy legyen választójoguk a tartósan külföldön tartózkodó magyar állampolgároknak. Ezzel a küldöttségben résztvevı Kónya Imre MDF frakcióvezetı is egyetértett. Jeszenszky Géza külügyminiszter támogatta annak gondolatát, hogy a magyar állampolgárságú külföldi magyarok élhessenek a választásokon való részvétel jogával. A kisgazdapárti Torgyán József is sürgette, hogy a nyugati magyarságnak biztosítani kell az aktív és passzív választójogot. Ezért az akkori ellenzéki politikusok (SZDSZ, FIDESZ, MSZP) nem nagyon lelkesedtek, mert az volt a feltevésük, hogy a nyugati magyarok, ha szavazhatnak, inkább a kormánypártoknak adnak voksukat, mint nekik. Fı érvük az volt, hogy csak jogokat kapnának, kötelezettségek nélkül. Egy FIDESZ képviselı szerint a választójog kiterjesztése szétfeszítené a jelenlegi választási szisztéma kereteit. A magyar társadalom erősen megoszott az ügyben. A külföldi magyarok választójogát legalább annyian helytelenítették, mint amennyien helyeselték. Az ellenzık arra hivatkoztak, hogy a nyugatiak nem fizetnek adót, nem teljesítenek katonai szolgálatot, nem ismerik a magyar viszonyokat, sőt nehezen állapítható meg, hogy ki tekinthetı magyarnak.

Az emigráns magyarok köreiben is voltak tájékozottságukat, illetve tájékozatlanságukat illető véleményeltérések. Akadtak, akik hiányolták náluk a naprakész helyzetismeretet és a magyar politikában való biztos eligazodást, a túlnyomó többség azonban ezeket a feltevéseket alaptalanoknak tartotta és bizonygatta, hogy a nyugati magyarok átlaga ugyanolyan tájékozott, mint a hazai választópolgároké.

Ezt támasztotta alá Jeszenszky külügyminiszter egy kijelentése is: "Van a külföldi magyaroknak egy része, amely a múltban is szorosan figyelemmel kísérte a hazai eseményeket, és ma talán sok szempontból még inkább követi és sokkal könnyebben jut információkhoz. A magyar politikus nemzet és a magyaroknak mindig is nagyon határozott politikai véleményük volt. Tehát akár van választójoguk, akár nincs, akár élhetnek ezzel, akár nem, egyszerűen a külföldi magyarságnak megvan a politikai véleménye a hazai viszonyokról. Ez lehet, hogy sokszor jó, lehet, hogy valakinek tetszik, vagy valakinek nem, de ez a pluralizmus ott is megvan".¹⁰¹

A többségi kormánypárt, a Magyar Demokrata Fórum Antall miniszterelnök jelenlétében tartott 1992. júniusi elnökségi ülésén Balsai István igazságügyminiszter megbízást kapott, hogy: "rövid időn belül terjesszen be olyan törvénymódosítási javaslatot, amely biztosítja a határon túl élő, illetve tartózkodó magyar állampolgárok részvételét a hazai választásokon. Méghozzá olyan módon, hogy emiatt ne kelljen hazautazniok. Az elképzelések szerint csak az vehetne részt a választásokon, aki rendelkezik magyar útlevéllal. Passzív választójogot képzelnek el, vagyis csak választhatnának, de nem lennének választhatóak ezek az állampolgárok".¹⁰²

A közelgő 1994-es választásokra tekintettel 1993-ban ismét vita támadt, válasszanak-e a nyugati magyarok vagy sem. A frontok ezúttal sem változtak. Entz Géza államtitkár támogatta a választójog megadásának gondolatát, miután előzőleg müncheni előadásán azt a benyomást nyerte, hogy sokan akarják. "A müncheni előadáson - mondta - az ottani magyarság legkülönbözőbb képviselői jelentek meg, így a vélemények is széles spektrumot tükröztek. Hangsúlyozottan igényelték a választójogot is, de ez nem először került szóba, hiszen az első szabad választások alkalmával is mutatkozott már erre igény. ••Úgy vélem, hogy aki részt akar venni egy ilyen választáson, az már az elkötelezettségnek olyan erős jelét adja, hogy ez önmagában is indokolhatja a részvétel elfogadását. Ez mindenképpen indokolt, hiszen a magyarországi folyamatokba a külföldi magyarok nagy mértékben beleszólnak, állandóan jelen vannak. Tudjuk, hogy a volt szocialista országok közül a legnagyobb működő tőke hazánkba áramlott, és ezeknek a befektetéseknek többsége külföldi magyar vállalkozóktól származik. Ha elfogadjuk azt a pár milliárd dolláros befektetést, akkor azt is elfogadhatjuk, hogy akik akarnak, részt vehessenek a választásokon... Ehhez nem csupán a választójogi törvényt hanem az alkotmányt is módosítani kell, hiszen az előző parlament még az alkotmányban zárta ki a külföldön élőket a választásból. Mindkettő kétharmados országgyűlési támogatottságot igényel. Azonban még az ellenzéknek is könnyen belátható, hogy az ország javát szolgálja, ha biztosítjuk a választójogot a nyugati magyaroknak, akik sokat segítenek ennek az országnak. A magyarságnak ez a része ugyanis már rendelkezik bizonyos tapasztalatokkal

abból a világból, amely felé mi még csak törekszünk".¹⁰³ Surján László népjóléti miniszter, a Keresztény Demokrata Néppárt elnöke a genfi magyarok előtt 1993. május elején tartott előadásában bejelentette, hogy pártja szorgalmazza a külföldön élő magyarok választójogát és úgy képzei el, hogy nem választókerületi képviselőkre, hanem - a követségeken - csak országos listákra szavazhatnak majd.

A nyugati magyarok nagy része kívánatosnak tartotta, hogy szavazati joga legyen. Az országos szervezetek - köztük az *Ausztráliai Magyar Szövetség*, az *Amerikai Magyarok Országos Szövetsége*, a *Németországi Magyar Szervezetek Szövetsége* - egyöntetűen sürgették, hogy a kormány terjessze be és a parlament tárgyalja a külföldön élő magyar állampolgárok választójogát szabályozó törvényjavaslatot. A csúcsszervezetek mindenképpen szükségesnek tartották, hogy a parlamentben a nyugatiak is képvisellel rendelkezzenek.

1993 júniusában Párizsban a Magyar Házban időszerű kérdésekről érdekes kerekasztal beszélgetést szervezett Martin József, a *Magyar Nemzet* tudósítója. Ezen öt franciaországi magyar vett részt és a többi között a nyugati magyarok választójoga is szóba került. Kende Péter szerint két megoldás van. Az egyik az, ha azok szavaznak, akik lakóhelyük szerint magyarországi illetékességűek, a másik: azok, akik magyar állampolgársággal rendelkeznek. Sujánszky Jenő, a *Franciaországi Magyar Szabadságharcos Szövetség* elnöke hangsúlyozta, hogy szavazati jog illetné meg azokat is - feleségüket, gyermeküket, unokájukat azonban már nem -, akik bizonyítani tudják, hogy politikai menekültek. Ezt Szén József, az *MHBK* vezetője helytelenítette, mert kizárná a magyar nevelésű és kapcsolatokat a hazával megőrzött gyermekeket. Szabó (Zoltánné) Zsuzsa, az *Emberi Jogok Magyar Ligája* főtitkára, csak szerény szerepet tulajdonított a szavazati jog kérdésének, fontosabbnak nevezte a külföldi magyarok kötődését a magyar kultúrához. Doszpoly Péter gépészmérnök arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyarországi választási részvétel csak ott valósítható meg, ahol elismerik a kettős állampolgárságot, mint például Franciaországban, de ott nem, ahol az nincs, mint Németországban, pedig - mint mondta - az ottani magyarok "ugyanolyan jó hazafiak lehetnek, mint mi".¹⁰⁴

Az ausztráliai Kardos Béla egy magyarországi interjúbán ezt mondta: "Ha a hazától távol élők is szavazhatnak, az elősegítheti, hogy a világ bármely részén élő magyarok közelebb kerüljenek a hazaiakhoz. A szavazati jog kötődést adna a távol élőknek".¹⁰⁵ Ezt a véleményt húzta alá a kanadai Magyaródy Szabolcs is. "Nyilvánvalóan - írta - szükség van a nyugati magyarság és a haza közötti jó viszony ápolására és a kapcsolatok szorosabbra fűzésére. A nyugatiak óriási segítséget nyújtanak az anyaországnak, politikai, gazdasági és főként a külföldi, idegen nyelvű magyar tájékoztatás terén. A legkevesebb, amivel az ország viszonozhatja ezeket az erőfeszítéseket, a választójog megadása. No persze nem mindenkinek. Hány embert érintene ez a privilégium? Ötezret? Tízezret? Talán ötvenezret? A belügyminiszter tudná megmondani, hányan váltották ki a magyar útlevelüket. Még ha ötvenezerről lenne is szó, a magyar választók tengerében ez csak egy parányi csepp volna. Még ez is alaposan megoszlaná a jobb, közép és szélsőbal között, a magyar politikai pártok útvesztőjében. Kötve hiszem, hogy ez bármely befolyással lenne a magyar parlamenti erőviszonyokra". Érintette Magyaródy

azt az ellenvetést is, hogy a nyugati magyarok nem fizetnek Magyarországon adót. Ezzel kapcsolatban emlékeztetett az amerikai demokrácia egyik alapelvére, hogy "nincs adózás választójog nélkül. Megfordítva is érvényes: nincs választójog adózás nélkül". Miután a kettős adózás nem szokásos, az az ötlete támadt, hogy a nyugati magyarok másként vehetnék ki részüket a nemzeti közteherviselésből. Támogathatnának olyan intézményeket, amelyek "pártpolitika mentesen szolgálják a magyar érdekeket, a befogadó országok érdekeinek sérelme nélkül. Ezek közé tartoznak Észak-Amerikában: a Külföldi Magyar Cserkészszövetség, a Hungárián Humán Rights Foundation, az Atlantic Research and Publishing, a Széchenyi Társaság, a Rákóczi Alapítvány, az Öregcserkészek Angol Nyelvű Könyvakciója, a torontói és más magyar tanszékek, a Helikon és más magyar iskolák, hogy csak néhányat említsek. Nyugat-Európában, Ausztráliában, Dél-Amerikában is találunk elég ilyen vállalkozást. Ezek a számunkra oly fontos szervezetek, amelyek már évei, sőt évtizedek óta pótolják a sok vitát és ellenkezést kiváltó Magyar Tájékoztatói Hivatalt, jövedelmiadó elismervényt is adnak. Ezeknek az elismervényeknek a másolatát lehetne becserélni a magyar konzulátusokon és követségeken szavazócédulákra. Ezzel az 'adózás' kérdése megoldódna, és valóban olyanok élhetnének a választási joggal, akik a haza érdekében rendszeres anyagi áldozatot is hoztak, nem csak beszéltek".¹⁰⁶

A külföldi magyarok adózása ügyével kapcsolatban felvethető a kérdés, vajon nem fizették-e már meg az életük végéig szóló adót azzal, hogy: a) évtizedeken át tetemes összegekkel segítettek rokonaikat és ezzel enyhítették a lakosság anyagi bajait, gondoskodtak olyan igények kielégítéséről, amelyek különben kielégítetlenek maradtak volna; b) magyarországi látogatásaikkal és kiadásaikkal növelték az ország devizabevételét; c) egyéni adományokkal, alapítványok létesítésével, gyűjtésekkel és segélyakciókkal pénzt és használati cikkeket juttattak az országba; d) magyarországi befektetésekkel, kezdeményezések és vállalkozások támogatásával országos érdekeket szolgáltak?

Az amerikai Nagy Károly szerint sem az alkotmánymódosításról, sem a választási törvény módosításáról szóló kormányjavaslat nem szolgálja kellően a külföldi magyarok érdek- és jogképviselését. Szerinte: "A külföldön élő magyarok magyarországi érdek- és jogképviselését jobban szolgálhatná egy olyan intézmény, hivatal felállítása, amely egy országgyűlési biztos, ombudsman feladatait látná el folyamatosan a Magyar Köztársaság parlamentjében, mint ahogy jelenleg tárgyalások folynak Magyarországon az állampolgári jogok és a kisebbségi jogok egy-egy országgyűlési biztos megválasztásáról".¹⁰⁷

A választójogot érintő két módosító javaslatról folyt parlamenti vitában a kormány erősen védélmezte azt az előterjesztést, hogy a magyar állampolgár nyugati magyaroknak választójogot kell adni. Ebben, mint Boross Péter belügyminiszter kijelentette, nem hajlandó engedményre. Boross 1993. november közepén a Magyarok Világszövetsége választmányi ülésén azt mondta, hogy a választójog megadását a kormányzat fontos erkölcsi kérdésként kezeli: a külföldi magyarok voksai a nemzethez való tartozás jelképei lennének. Az ellenzéki pártok - SZDSZ, FIDESZ, MSZP - más nézetet tartottak. Elvi és

gyakorlati okokból elleneztek a kormány előterjesztést A december 14.-i határozathozatal azzal végződött, hogy a külföldi magyarok nem szavazhatnak.

A kétharmados többséget igénylő szavazásnál a képviselők nem támogatták a módosító javaslatokat. Egyetlen szavazásnál sem érte el az elfogadást jelző voksok aránya az ötven százalékot. Miután a többség elvetette az alkotmánymódosítást eldöntött hogy az 1994-es választáson nem szavazhatnak a külföldön élők. Alkotmánymódosítás nélkül a választójogi törvényt sem lehetett módosítani.¹⁰⁸

Az Antall-, majd Boross-kormány fájlalta, hogy ez lett az eredmény, de tudomásul kellett vennie, hogy az Országgyűlés akkori ellenzéki pártjai másként vélekedtek és a pozitív döntéshez szükséges kétharmados többség nem jött létre. A Magyarok Világszövetsége szerint a törvényhozók "akarva vagy akaratlanul egy történelmi bűn továbbéléséhez járultak hozzá". Ezt az elnökség a parlament tagjainak küldött levelében írta, kérve őket, keressék meg a jóvátétel lehetőségét.¹⁰⁹

Ez mindaddig nem történt meg, és kezdeményezés sem indult a parlamenti döntés felülvizsgálatára. Az 1994-es választások eredménye ennek közeli lehetőségét megghiúsította, hiszen azok a politikai erők szerezték meg a többséget és kerültek kormányra, amelyek kezdettől fogva ellenezték, hogy a nyugati magyaroknak választójoguk lehessen.